

LEUBZANSKI
ZVON

T. Z.
XLIV.
JUNI
1924.

Vsebina zvezka za mesec junij:

1.) Oton Župančič: Herman	321
2.) Juš Kozak: Šentpetar, (Dalje prih.)	331
3.) Li-Tai-Pe = Pavel Karlin: Pred ogledalom	342
4.) Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladesloven- skega» pokreta. (Dalje prih.)	343
5.) Fr. Ločniškar: Bratje za mejami	350
6.) Alojzij Remec: Magda. (Dalje prih.)	351
7.) Avgust Pirjevec: Maks Pleteršnik. (Koniec.)	361
8.) Honoré de Balzac = Anton Debeljak: Lepa Imperija. (Koniec.)	371
9.) Književna poročila	378
Dr. Pavel Karlin: Edmond Rostand = Oton Župančič: Cyrano de Bergerac. — Jože Rus: Melik Anton: Jugoslavija. (Koniec prih.) — Pavel Karlin: Prosper Mérimée = Mirko Pretnar: Verne duše v vicah. — Miran Jarc: Anton Seliškar: Oproščenje.	
10.) Kronika	383
J. A. G.: «Usoda lepe knjige». — Popravek.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta
60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravišтво se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

6. številka

Oton Župančič / Herman

Drugi prizor prvega dejanja Veronike Deseniške

OSEBE:

HERMAN II. CELJAN. — FRIDERIK, njegov sin. — JELISAVA, Friderikova žena. — Vitez JOŠT. — Hermanov KANCELAR. — Dvorniki, dvornice, sluga, spremstvo.

SOBA V KRŠKEM GRADU.

(HERMAN, FRIDERIK, Hermanov KANCELAR.)

(Kancelar daje Hermanu listine v podpis.)

KANCELAR: Cesarju Sigmundu, prosim, svetlost.

HERMAN *(piše)*: Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski.

KANCELAR: In ban v slovenskih zemljah.

HERMAN: Da, in ban.

KANCELAR: To škofu bamberskemu.

HERMAN: Krivulja — si se učila pred menoj?

A dolgo se mi je upirala —
koliko let se nam je vlekel spor?

KANCELAR: Pet let, svetlost.

HERMAN: Stvar sama ni bila vredna pet dni,

a celjska čast zahtevala je pet let. —

(Piše:) Hermannus secundus,
grof celjski, ortenburški in zagorski
in ban v slovenskih zemljah.

KANCELAR: Pléterje, Bistra, Zajčki samostan —
potrjena vsa prejšnja naklonila
in nova navedena točkoma.

HERMAN: Ne — ustanove in darovnice
bomo vsi trije podpisali v Celju:
jaz sam, ti, Friderik, in tvoj brat Herman.
Da, tudi Herman: njega hočem v posle
pritegniti.

FRIDERIK: Kakor želi moj oče.

- HERMAN: Torej prav. —
Ti naši kloštri lahko plešejo:
Pléterje opleteno kot nevesta;
Bistra — vsa bistra; Zajček pa bo dvignil
ušesca v zrak in bo pred Bogom in
ljudmi kozolček stal.
- FRIDERIK: Zares, bogato si jih odobrótíl,
jaz, oče, pa Jurklošter jim okitim,
da bo vse leto kot Zeléni Jurij.
- HERMAN: Da, pomni, Friderik: posvetnost naša
je proti večnosti le prah in puh,
ki veter ga raznese in razstelje;
zato naj vsak skrbi za zadnjo žetev
z deli krščanskega usmiljenja:
zakaj vsa ta politika se zgrudi,
če ni pokleknila pred božji tron —
le tam je blagoslov za večno rast.
Jaz mislim res, da z božjo pomočjo
vse konce sem zadrnil v en vozál
in naše lepo Celje
za vso bodočnost na nebo pripel.
- KANCELAR: Torej te listine, svetlost...
- HERMAN: Te listine si shranimo za Celje,
in danes še odrinemo.
- FRIDERIK: Še danes?
- HERMAN: Danes.
Boš videl mojo novo sokolarno!
Oglejski patrijarh mi je poslal
dvanajst sokolov: Friderik, boš videl,
to ti je dvanajst vitezov krilatih,
ki v mislih vedno v soncu plavajo —
kakor bi morali mi vsi, mi vsi!
A njih nagon je kot obrzdan blisk
in se ne proži: — le na mojstrov klic.
Štiri sem že obljubil Hermanu.
- FRIDERIK: Kako pa Ulrik?
- HERMAN: O, Ulrik!
Mlado jelenče, vzpeto in vznesêno!
V njem kot da se je spet zjedrilo vse,
kar je kedaj pognala celjska kri
odličnega in dragocenega:
nanj zrem in miren sem za celjski rod. —

Povej mi, se ti nič po njem ne toži?

Očetu se ne toži nič po sinu?

FRIDERIK: Zakaj ga nisi danes vzel s seboj?

HERMAN: Zakaj ga nisem? Hm...

Moj dragi kancelar — te listine,
kot sem dejal — in — hvala vam.

(Kancelar pospravi spise in odide.)

Pristavo, slišiš, si pa krasno opremil,
bogme, vsa čast.

FRIDERIK: Kako? Si bil že tam?

HERMAN: Zares z okusom in ljubeznijo.

FRIDERIK: Nekaj sem premeknil in preurédil.

HERMAN: Turške blazine, vruga, turške odeje
nad posteljo — saj mislim, da so turške?
Zrcala pa bi stavil, so beneška.
Pa ne da bil bi z Judi mešetaril?
To ne biló bi prav... saj veš, jaz z Judi...
Zrcala, kakor bi zavéšena...
Se je kedo že v njih ogledoval?
O — mojo sliko so zavračala
kakor užaljena, ker čakajo
vse drugih lic — manj ostrih in bolj nežnih...
Moj dragi, jaz imam oko povsod,
in dokler se še giblje ta le roka,
imeti hočem i rokó povsod...
Nekaj si premeknil in preuredil?
I jaz sem vaje preurejati
in kaj premikati na svetu tem...
In mlada gospodična z Desenic —
niti besede! — ta ne pride, veš,
tja, na pristavo, temveč sem, na dvor,
naravnost Jelisavi pred obraz,
kot hoče nje družina. Z Jelisavo
sem že govoril: ona je zadovoljna,
ti pa, se nádejam, boš spoštoval
okrožje svoje žene in svoj dom.
Tako želi tvoj oče.

FRIDERIK: Tako mi duše in srcá, ta stvar...

HERMAN: Tako želi tvoj oče. Rekel sem. —

Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

FRIDERIK: Ne, oče, prav zares, z Veroniko...

HERMAN: Kako sta zadnje čase z Jelisavo?

FRIDERIK: Oče, saj veš: kakor pač moreva.

HERMAN: Kakor pač morava, bi rekel prav.

A naj bo prav kot je, in nič očitkov. —

Ko sem govoril ž njo —

FRIDERIK: Je kaj tožila?

HERMAN: Ona ne toži: Frankopanka je.

Ko pa sem ji omenil Ulrika,

ji htelo je navreti na oči,

a njen ponos, močnejši od bolesti,

solzé ji zgnetel je nazaj v srce.

FRIDERIK: Oh oče, ti ne veš.

HERMAN: Vem, vem, vem, vem!

Kako ne vem? Kaj nisem sam Celjan?

Priženil si pelinasto primorje.

Trpek napoj ti je prinesla ž njim,

vem, Frankopanka. Toda, Friderik,

v to grenko kupo raztopljen je biser

prvenstva celjskega, in pazi, sin,

da neprevidoma ga ne izliješ.

Jaz ne bi hotel tega, jaz ne, veš:

ti glej.

FRIDERIK: Kaj hočeš, oče? Kam si me postavil?

Kjer zdaj stojim, mi ni mogoče stati,

in ti bi bil vse drugo prej ukrenil

nego kar si, da veš, kaj je z menoj.

HERMAN. Ti glej. —

Z zavistjo zro našega imena rast

Blagaji, Turoči, še Frankopani.

Ti naj dobe še malih priganjačev

in lajavcev — da, tudi z Desenic —

potem bomo imeli velik lov,

in kdo ve kdo bo trobil halali! ...

Tudi to s Heričem — kaj pravi Jošt?

Naj pride sem.

FRIDERIK (*stopi k vratom*): Pokliči kdo gospoda

Sotéškega. — Bog ve, zdaj mi je žal.

HERMAN: Celjanu ne sme biti nikdar žal,

ker dela vedno z mero in vago v roki,

skonca pretehta vse posledice

in ve naprej, kam nagne se škodela.

FRIDERIK: Iskati sem ga vèlel prav povsod,
vse bi mu poravnàl, a v zémľjo se je udrľ,
in ni ga najti.

(*Jošt pride.*)

JOŠT: Vaš ukaz, svetlost?

HERMAN: Ukazal sem ti Heriča iskati.

JOŠT: Iskal sem ga.

HERMAN: In najti sem ga ukazal.

JOŠT: Našel ga bom, svetlost.

HERMAN: Čimprej, čimprej!

Jaz nočem, da bi me vznemirjal mak. —

Sedaj še k Jelisavi po slovo,

potem odrinemo. Je vse naréd?

JOŠT: Kadar želite in ukažete.

(*Herman odide.*)

Mrk? Sončni mrk pri grofu Hermanu?

Kako? In luna tudi mrknila

Pri Bedriku — no, no — pri Frideriku!

FRIDERIK: Ne diraj vame, zdaj ne diraj vame.

JOŠT: Jaz služim soncu kakor mesecu,

in moja plima in oseka se

ravna po soncu in po mesecu —

zato zdaj Jošt uplahni, kot velé

visoke konstelacije nebeške.

FRIDERIK: Jošt, jaz bi bil rad sam.

JOŠT: Kdor je s prijateljem, je kakor sam.

FRIDERIK: Tako je, prav si rekel, torej, Jošt —
pozdravljen, z bogom.

JOŠT: Bedrik — lahko noč.

Kaj gledaš? — Sluge, pogasite luči.

Res, dan je? — Pa zastrite okna, brž!

Grof Friderik Celjan bi rad prespal ta svet,
zaléžal Celje in prvorojenstvo ...

O sveti Bricko! Vse je v redu vse.

A svèt ti dam: če hočeš spati res,

poprej zamaši dobro si ušesa.

Dva Hermana ti klepljeta po naklu

v celjski kovačnici, naskrivoma,

in vendar, menil bi, dovolj na glas,

da bi lahko ti sen pregnalo.

FRIDERIK: Kaj?

JOŠT: Nič — lahko noč.

Veš, k meni včasih vrabec prileti
in mi zaupa, kaj se ščebeta
po celjskih strehah. No, pa dobro spi.

FRIDERIK: To bom.

(Jošt odide.)

Dva Hermana? Da, da, tako smo zdaj.
Oče in sin in brat... žena in — ne!
Ne, tu je konec, tu ni več besede.
Proč, tukaj je načrtan tisti krog,
kamor ni več pristopa drugim. Nočem. —
Ukane, spletke in zahrbtnosti!
Vsi krsti! Jaz, jaz se pretikam naj
med zankami in iščem, kod bi ušel
nastavljenim pastem? — Fej — paglavec,
ki so ga zalotili, ko je kradel
na vrtu jabolka! In v dve gube
očetu pod dlanjo — bolan piščanec!
Zares — krasán poklic,
sijajna vloga grofu Frideriku! —
In zdaj, baš zdaj, ko čutim tukaj notri,
kako sem ves svetel, ves čist od nje. —
Pijánčuj, nečistuj in nasiljui!
O — take čaše ni imel ta svet,
da bi me bil odžejal njen napitek. —
Edina, kar jih je — Veronika. —
Sram me je še pomisliti nazaj,
naprej brez nje pomisliti je strah.
Ne, te ljubezni svoje vam ne dam —
in Celja vam ne dam — oboje branim,
oboje obdržim. — Ne na pristavo?
Tedaj pa v lasten grad. — Kočevje bo
dovolj oddaljeno: tam ga sezidam
in ga podarim njej... Bonaventura
mi ga opremi... Je! — A do tedaj
oprezno — in če treba, tudi s krinko:
tako si hotel, oče, ti, ne jaz.

(Jošt pride.)

JOŠT: Bedrik še spi?

FRIDERIK: Ne, Jošt, Bedrik bedi.

JOŠT: Ha, ker ne dá mu spati Jošt-obád.

FRIDERIK: In bolj je buden nego kdaj poprej.

JOŠT: Če je le res, Bedrik, če je le res.

Vendar si izposodi drugi obraz.

FRIDERIK: Ni pravi?

JOŠT: Hm...

FRIDERIK: Kako?

JOŠT: Nekaj je v njem,
kar se mi zdi, da ni baš za očeta.

FRIDERIK: Morda ni za nikogar.

JOŠT: Evo jih.

(Herman se vrne z Jelisavo.)

HERMAN: Da, Jelisava, kakor mi je žal:
slovó bo treba vzeti.

JELISAVA: Že slovo?
Veter, ki vam je v Krško jadra gnal,
se ni utegnil še okreniti,
vi pa že hočete nazaj? Pa da:
grof Herman je od nékdaj kratek gost.

HERMAN: Zato pa, upam, drag.

JELISAVA: In drag, seveda.

HERMAN: Celje ne dá oddiha noč in dan. —
A Friderika ti odvedem — ne —
poprej ti ga še izročim. Zares,
ti ga še ne poznaš, ne, draga snaha:
pripravil ti je preseněčenje
za letošnje poletje na pristavi.

FRIDERIK: Kaj, oče!

HERMAN: Le nič sramežljivosti!
Prej ali slej bi vendar zvedela. —
Ženin najnežnejši ne more lepše
pripraviti poročne postelje
nevesti ljubljeni. — Sézi mu v róko.

JELISAVA: Sem jo kedaj odrekla Frideriku?
In vnovič mu jo prožim od srcá.

HERMAN: Ti, Friderik, jo sprejmi od srcá,
poljubi jo, in ljubi, in spoštuj.
In pomni: pred menoj si jo poljubil. —
Si zadovoljna, Jelisava?

JELISAVA: Rada bi,
da bi lahkó bilá.

- HERMAN: Boš, hčerka, boš,
za to bom jaz skrbel. Jaz hočem to.
In zdaj — ko je tako — veš, Friderik —
zdaj, Jelisava, kadar pridem spet,
privedem vama v Krško — vesta koga? —
da bo vse leto z vama na pristavi.
- JELISAVA: Res — Ulrika?
- HERMAN: Ulrika, Jelisava.
- JELISAVA: O, hvala ti. In skoro ga privêdi.
Povej, kedaj.
- HERMAN: Čimprej.
- JELISAVA: A res čimprej.
Kadar sem sama, prazni zrak objemam
od misli nanj.
- HERMAN: Prav. A samo čez leto.
Ulrik je moj in ga ne dam od sebe.
On je moj vid: ž njim gledam daleč, daleč.
Da, Friderik — ž njim gledava na jug,
in kadar meni staro oko že opeša,
njegovo se požene še naprej.
On vem da bo prestavljal še mejnike,
ki smo jih Celju doslej postavili,
in jug zajel, dokoder gre naš jezik...
- JELISAVA: Je zrasel zadnje leto?
- HERMAN: Kot konoplja
se kosa sam s seboj za visokost.
- JELISAVA: Je umen?
- HERMAN: Kakor struna ves brni.
Žal mi je že, da sem vam ga obljubil.
Pleše kot iskra, poje kakor zvon,
vzpnè se na konja in je zrasel ž njim,
in pater Janez pravi, da ga ni
njegovih let, ki bi v latinščini
se meril ž njim. — Zelo vam ga zlatim,
a res je tak.
- JELISAVA: Kar vidim ga pred sabo.
- HERMAN: Zdaj pa nam dajte vina!
Ves grad naj pride in vse moje spremstvo:
naj se razzná,
da se je Celje strnilo kot grozd,
ki ne spusti nobene jagode,
nobene jagode na tla.

(Jošt odide in se vrne z Ivanom. Med naslednjim Hermanovim govorom prihajajo dvorniki, dvornice, med njimi Brigita in Geta, in Hermanovi spremniki.)

JELISAVA: Ah — tod se je igral.

HERMAN: Kdo? Ulrik? Da.

Prav tu je sedel, in tukaj jaz...
še dobro pomnim — ha, tak nizek čep
med zajčki in medvedi, sloni, psi —
Adam-otròk med živalmi sredi raja.
«Kaj se igraš?» — «Preproga samoleta.
To je preproga samoleta,» pravi,
«ta me ponese tja, kamor velim.
Kadar bom velik, Celje vse postavim
na to preprogo in ji zapovem...»
«Kam,» pravim, «kam?» — In on: «Na vrh svetá,
da bo imelo pod očmi vsa carstva,
in ga bo videti od vsepovsod...»
Preproga samoleta, Friderik,
in nanjo je postavil Ulrik Celje!

(Se ozre po zbranem dvoru.)

Zdaj smo izcela. Zdaj je Celje skup.
In kot smo tu, tako nas naj izkleše
iz kamena enega mojster Dalmatin,
ki dela zdaj na ptujski Črni gori.
Da — Mati Božja zberi nas pod plašč
s sorodstvom vsem, vsemi prijatelji,
kar jih je z nami, tukaj ali v mislih:
zanamcem poznim v kamen naj usekan
spomin ostane na današnji dan.
Jošt — ali vi, moj dragi kancelar,
jutri me v Celju spomnite takoj,
da mojstru svoj zamislek sporočim.

(Sluga je prinesel vina s tremi čašami.)

Ne! Eno čašo. — Primi, Jelisava.

JELISAVA: Oče, saj veš, da jaz ne pijem vina.

HERMAN: Le z ustnicami se tekni robú,
da ga poljubiš... in tri kapljice:
za vero, upanje in za ljubezen.

A za teboj naj pije Friderik
in naj izprazni vse do dna.

JELISAVA: Tri kapljice? ... Tri kapljice? — Naj bo.

(Nese čašo k ustom, srebne in odstavi.)

HERMAN: Samo dve kapljici si srébnila:
jaz sem jih štel — samo dve kapljici!

JELISAVA: Res je, le dve: za vero in upanje —
ljubezni meni pa ni treba piti.

Zatorej tretjo kapljo Frideriku: —
pij, Friderik, ljubezen in vse do dna!

HERMAN: Naj bo po tvoje: Friderik, izpij
napoj, ki ti ga proži Jelisava,
nastavi rob, kjer so se ga teknile
nje ustnice, in vžij še njih okus.

(Friderik izpije.)

Zdaj pa na konje. *(Družba se razhaja.)*

JELISAVA: Friderik — v slovo ...

V Celju, vem, boš poljubil Ulrika —
ná ta poljub ... nêsi ga Ulriku.

(Poljubi Friderika. Vsi odidejo. Jošt pridrži Ivana.)

JOŠT: Si gledal Friderika, ko je pil?

Pêlin, ti pravim, pêlin, brate moj!
To naj bilà bi kakor neka sprava,
češ: zdaj vsi vidite ... in trikrat pêlin!
Kdor bi pogledal Bedriku pod kapo!
In ona — ta poljub — za Ulrika!
Zase ga upala ni pridobiti —
za Ulrika! — Pri tem njegov obraz!
Ha, to so burke, to so čudne burke.
To ti je vse tak diplomatski ples,
kjer med seboj si tipajo hrbtè
in hrbtenice ... kdo bo na kolenih
in tako dalje ... burke, ha, za smeh!
Grof Herman méni, da je našel izhòd ...
Jošt tudi nekaj vidi — in Jošt ve,
da sam grof Herman jim ne ve izida!

(Zastor.)

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Škofov kozolec

A za se je prebudila vsa omotena pozno popoldne. Zazdelo se ji je, da je prosojna polt še vsa rosna od vročih objemov. Zaman je poskušala zajeti svojo podobo v vrtincu, ki jo je potegnil vase v teh poslednjih dneh. Njeno prizadevanje je bilo brezuspešno. Odpirala in zapirala je mokre, trudne oči in se vdajala sladkostim tajne groze, s katero se je pogrezala v globoki prepad, da ji je zastajal dih pod vročimi grudi. Kakor skozi meglo se je gledala, kako je švignila v temni noči čez cesto, padla v njegovo naročje in pogazila spotoma vse, kar jo je vezalo na očetov dom. Nikdar ni bila vajena sladkih vzd človeške roke, še manj svojih lastnih. Zato sta obležali deklinška čast in dolžnost na tistem strastnem potu čez cesto, ko se je dekle zdrznilo in zapustilo svojo kamrico, da bi se vsa darovala svojemu Andreju. V njenem srcu je vrela le temna, vroča strast. Aga

Na vročična senca si je položila drhteče dlani in vse pre-mišljevanje se je strnilo v sladak smehlaj koprnečih ustnic. Trudnost je lenila vitko telo, da je ležalo na belih blazinah, kakor bi se zibalo v valovih. Ni mislila, ni sanjala, omamljal jo je opojni vonj bele postelje. Zanj ni bilo v tem trenutku ne časa, ne ure, tako se je potapljala v spomine na doživljene hipe razkošnih strasti, iz katerih je vstajalo novo koprnenje. Ko ji je narastlo v mirno dihaajočih prsih, jo je zapeklo v sencih, pod grudi je besnela kri; zadušiti jo je hotelo. Planila je iz postelje v mrak, ki se je predel po sobi. Andrey

Zdaj ni mogla do zavesti, ali vstaja dan, ali prihaja noč na zemljo. Trudoma je spoznala, da je spala vse popoldne, kakor izločena iz vsega sveta; da se je prebudila, ko jo je poklical on, ki jo pričakuje. Počasi se je domislila, da se vsa hiša pripravlja na jutrišnjo svatbo sestre Marije. Kako daleč je bila ona od vsega. Bežna se ji je zdela okolica, daleč nekje sestra, oče, dom. Hitela je k njemu, ki jo pričakuje. Pred mrzlim ogledalom se je zasmejala na ves glas od radosti nad svojo lepoto. V prešerni minuti je videla, kako se je hladna gladina stekla zameglila od vročega dihanja njenih grudi. Stala je kakor kraljica, v katero strme vse oči, koder hodi.

Hitro je odela svoje telo v črno svilo, si ovila goste lase z ruto šlarasto, in vsa nestrpna od neutešenega koprnenja zapustila očetovo hišo.

ta Marija Čez čas je stopila v njeno sobo Marija. Hotela se je posloviti od svoje sestre in potožiti srcu svojo bolelost. Misleča, da še spi, je užgala svečo. Meglica je že izginila iz zrcala in iz njega je odsevalo Marijino blede, žalostno obličje. Ni se ustavilo v njem, iskalo je v svoji bolesti živo bitje, da bi se izpovedalo pred tem poslednjim dnevom. Sinje oči so blodno strmele v prihodnost, iz katere je zevalo trpljenje. Marija se ga ni bala, a pri duši ji je bilo težko in del tega bremena bi rada razodela sestri Azi. Ni je našla. Solza je spolzela po bledem obličju in je odšla, še bolj sama in zapuščena, kakor je prišla. Namenila se je k teti Zebi, ki je poznala življenje ter je delila hladečo tolažbo spoznanja.

Aza je ta čas odprla vrata pri Pacu in gospodar ji je s širokim zamahom roke skoro pri tleh odprl vrata v stransko sobo, kjer jo je pričakoval v mirnem zatišju Andrej.

«Pozno si prišla,» jo je pozdravil.

«Ljubček moj, spala sem vse popoldne. Zakaj, ti še zašepetati ne smem.» Na ušesa mu je šepnila: «Verjemi mi, prav nič več ne vem, ali sem še živa in če so še ljudje krog mene!»

Andrej jo je gledal. Ni se mogel premagati. Objel jo je in držal pred seboj v naročju. Oči so mu zrle nepremično v razburjeno morje in ves omamljen jo je prižehl nase. Umiral je na njenih ustnicah od sladkosti. Naenkrat pa je začutil nekaj, kakor bi ga bila pretresla mrzla zona. Ona se ga je še vedno ovijala. Za hip se je sklonil nazaj, da bi jo gledal in gledal.

Smehljala se mu je z očmi in ustnicami.

«Andrej, obljubi mi, da ne prideš jutri na svatbo?» Same sebe se je prestrašila. Čutila je, da govori nekdo drugi iz nje, ki zahteva od Andreja iz same objestnosti nemogočo stvar. Hotela je popraviti, a ni izpregovorila. Še vedno se mu je sladko smehljala.

Andrej jo je začudeno pogledal, kakor da je ne razume.

«Kajne, moj ljubček, da ne pojdeš?»

«Aza?» Dolg molk je sledil.

«No, reci, lepo reci, Aza, zaradi tebe ne pojdem!»

«Aza, zakaj bi ne šel?»

«Andrej, ne povem, ampak nočem, da prideš!»

Zašepetal ji je na uho: «Aza, moram!»

Ona je nejevoljna vstala in sedla poleg njega na stol.

Andrej je poklical krčmarja in naročil vina. Aza pa je strmela predse, bila je hladna in mu ni privoščila več pogleda.

«Aza, zakaj si taka? Še nikoli te nisem videl takšne!»

Sedela je in se je z očmi borila z njim in s samo seboj. Njemu se je zazdelo, da veje med njima mrzel veter.

«Glej, Aza, ti boš tam in kako naj se premagam, da bi ne prišel? Fantje so me naprosili, naj jih vodim in z njimi zaprem cesto. Zdaj vendar vidiš, da je tvoja prošnja nemogoča!»

«Prosila sem te!» je ponavljala uporno, «in moraš me ubogati!»

Nekaj časa sta sedela in molčala. V njem pa je pričelo vreti. Kadar jo je pogledal, je vzkipel. Ni se še premaknila in vedno hladneje ga je motrila. Vina ni hotela pokusiti. A ni ji gledal v dušo. Njen ponos mu je zastiral pogled. Tudi v njeni duši je divjal vihar. Molče se je izpraševala, zakaj mu je prepovedala. Vsak čas so ji silile na ustnice besede. Pa si je zopet predstavljala, kako bo jutri sedel sestri nasproti. Zazeblo jo je. Jezila se je nad lastno ljubosumnostjo, a premagati je ni mogla. Čutila je, da je trudna, žalostna, in še bolj se je vdajala čuvstvom, ko se ni mogla izmotati iz svojih lastnih zank.

Sklonil se je k nji in preko lica ji je dahnila vroča beseda.

«Aza, zakaj me ne ljubiš?»

Premagovala se je, da mu ni planila krog vratu in ga prižela nase, kakor v prejšnjih nočeh. A nocoj je ostala trdovratna in vedno večja otožnost jo je objemala. Grizla jo je zavest, da sama ne ve, kaj hoče, obenem se je opajala od sladke misli, da trpi Andrej zaradi nje ter poveša glavo, ne vedoč, kaj bi počel.

Nad obema je plaval mučna tišina. Andrej je pil iz jeze in vino ga je opojilo. Vstal je izza mize, odprl vrata in poklical oštirja.

«Reci beračem, naj pridejo sem. Vsi trije naj pridejo, slišiš?»

Aza je ostrmela. «Kaj vendar namerava?» Pričakujoče srce je utripalo.

Vstopili so, zamazani od dnevnega pota in stikanja po hišah vsi trije farni berači.

«Sedite!»

Posedli so krog peči in si brisali brkata usta. Mežikali so na mizo.

«Danes boste jedli in pili, kolikor držite vaše malhe. Zdaj se pa poklonite kraljici Azi, katero je napadla slaba volja, da ji jo preženete! Slišite?»

«Razumemo, gospod!» so zavpili vsi hkrati. Dobro so vsi poznali Andreja, da ne gleda, kadar stresa iz roke.

Aza je še vedno strmela vanje, kakor v prikazni. Ni se mogla uživet. Žalostni molk njenih ustnic in oči je celo beračem zapiral besedo.

Naposled je stopil bliže k mizi Škrjanček in se poklonil.

«Se vam klanja, fina gospa, Skrjancek in vas prosi za pre-milostno dovoljenje, da vam zapoje svojo najljubšo pesemco.»

Aza je uprla vanj svoje velike oči.

Škrjanček je stopil v sredo sobe in z milo zategnjenim glasom zapel:

«Cim veckrat te vidim,
tem lajsi te 'mam...»

Debele solze so mu kapale v brado, ko je stegal svoje roke v zrak in objemal nevidno izvoljenko z obrazom popolnega norca.

Azo je pretreslo. Pogledala je srepo Andreja in solze so ji zalile oči. Kakor biseri so se lesketale modre oči v črnih obročkih in sijale v živi žalosti. Čudno se je izpremenilo beračevo obličje. Preje bedasto in zadovoljno ga je nenadoma zbegala zmedena po-bitost. Pesem mu je obtičala v grlu. Kakor začaran je strmel vanjo. Pričel je mežikati, venomer se solzeč. Ona pa je gledala z usmiljenja polnim pogledom in njene oči so imele tako strašno moč, da bi mogle v mrtvoudnem vzbuditi spomine in ga poklicati nazaj v življenje. Lovil se je ves omoten pred njo, kakor pijana mušica in se zgrudil na stol.

Vsi so zapazili, da se nekaj dogaja, in vse je prevzelo s tako nadnaravno močjo, da ni mogel nihče izpregovoriti besede. Janez Krstnik je povešal oči, celo rdečelični Pušlec je odpiral svoja usta od začudenja. Le Andrej je nestrpno in sovražno upiral vanj svoje oči, dokler ga ni pozval:

«Poj, ti pravim!»

Berač se je zganil, a ni pel. Jokaje je povetil glavo in solze so kapale na mizo.

«Ne morem peti, prečastiti gospod. Me je spomin zapekel. Gospa Aza je na tej cesti druga s takim obrazkom. Prva ni rastla, je umrla od žalosti. Kakor je zrastle, tako je umrla, na gnoju. Moja mala, lepa sestra Angelca. Tam pod škofovim kozolcem, kjer se na slami častitega gospoda skofa godi vsako noc grd greh in se zapeljuje vsa fara, tam na slami je izgubila Angelca svoje devišvo. Je bila čista kot jutranja rosa, stara pa trinajst let. Trideset let bo že o kresu; takrat so ženske najbolj neumne in dedci najhujsi. Je ze beračila; v nasi hisi smo vsi beraci, odkar pomnimo. Za piskotke jo je zvalil v gorki noci tja na slamco; revica ni vedela, kaj store piskotki na svetu. Zjutraj so jo nasli na slamci. Vso je slekel in taka je lezala tam, da je bilo se hiso beracev sram, in nismo vedeli, kdo naj bi sel ponjo. Umazane cunjice na njej mu niso disale, lezale so spodaj pod slamco. Drugace pa je bila tako bela, kakor bi sneg padel na slamco. Ni

339 prezivela, je umrla se tisto noc. Bog se je je usmilil, da ni beraca rodila. Njega pa ni udaril nebeski oce, se bogastvo mu je dal. Oh, obrazek pa, kakor tale gospa. Usmili se je bog. Joj, kako smo zavrzeni ljudje.»

«Mir in pokoj duši uboge Angelce,» je mrmral Janez Krstnik. Pušclcu so se usta odprla sama od sebe: «Amen na veke!»

Kakor bi obhajali pogrebščino za nesrečno Angelco, taka tišina je zavlada v izbi in živo so lesketale srebrne solze, lijoče po mrtvaškobledem Azinem obličju.

Bil je to večer daljnih in trpkih spominov in vsega obupa, ki so ga občutili ljudje v krčmi pri Pacu zaradi svojega rojstva. *Krčma pri Pacu*

Že ves večer je ležal Luka nepremično v gornji sobi in pil. Kakor bi hotel prisiliti, da odplava z vinom grižnja lastne duše. Zopet je stala pred njim preteklost. Gledal je v duhu lastni dom, ki ga je žrtvoval njej na ljubo. Skozi meglo je gledal propadanje svoje duše, ki je nekoč zidala visoko v oblake, da je bila fara premajhna zanjo. Podedoval je bil ponos in visoko leteče sanje.

Kadar ga je napadla obupna otožnost, tedaj je jasno videl, da mu ni več rešitve. Z vsakim dnem se potaplja globlje. Brat Matija bo jutri možil svojo hčer. Kje naj vzame Luka svoje otroke? Njegovo ime ne bo našlo potomcev. Pa če bi jih imel? Kaj bi jim dal? Niti slamice nima, kateri bi lahko rekel, ti si moja.

Bil je fant, da so dekleta sanjala o njem. Ko je pel domov, so vstajala in se skrivala za okni. Nobeno okence ni ostalo gluho, če je potrkal. Danes pa leži pozabljen in pije na pretekle in sedanje dni. Tam pri njej teši svoje mračne strasti, kadar jo s silo priklene nase. O, on dobro ve, da ga vara, vara sleherni dan! Kako bi ga ne?

Ali more še ganiti z roko? Nekdanjega Luke se danes vse izogiba. Ves večer se že bori s težko žalostjo zaradi nepovratne sreče in miru srca.

Za jutrišnji dan mu je Matija kupil obleko. Na vsak način je hotel, da bo navzoč tudi Luka, ko bo vsa fara praznovala in se ogledovala v Zamejčevi hiši. A on premišlja, če bi se ne skril za ves dan in zapil novo obleko. Iz samega prezira nad svetom. *Zamejčeva hiša*
V takih trenutkih se je že večkrat spomnil vrvi tam na svislih.

«Nimaš več duše na svetu, ki bi te še ljubila, odkar se samega sebe ne moreš več ljubiti,» se je paslo leno v možganih, «stori čim prej, da te celo on ne pozabi poklicati s sveta.»

V teh urah, ko je ležal za mizo na klopi brez vsake moči, kajti breme ga je dušilo pod seboj, je zaslišal, da se spodaj pod njim nekaj dogaja.

Razložil je po glasu Andreja in Azo. Zlovoljen se je obrnil v zid. Spodaj je nastal dolg molk. Nato je zopet narastel šum, berači so prišli v sobo. Spoznal je Andrejev srditi glas. Vse se mu je zdelo čudno in nerazumljivo. Zapustil je svoje ležišče in zlezal po vijugastih stopnicah v spodnje prostore. Poslušal je Škrjančkovu povest. Davni spomini so se vzbudili v njegovih prsih, kajti tudi on je poznal to zgodbo. V ušesih so mu venomer zvenele beračeve besede: «tak obrazek je imela kot vi, precastita gospa». Skrb za Azo mu je oživela srce.

Iz tišine v sobi je rasel Andrejev srditi glas.

«Zapovedal sem vam, da razveseljujete njo, vašo kraljico. Večerjo in vino sem obljubil, pa ne bo nič, jo je polomil ta osel s svojim čvekanjem. Zdaj pa se pričnita še vidva cmeriti, pa vas vržem vse skupaj na cesto, ste razumeli, na cesto vas vržem in naj se mi potem še kdo prikaže pred oči. Berači, jutri bo svatba pri Zamejčevih, še odtam vas naženem kot pse... Pravim, takoj konec s prismodarijami, če ne...»

Luka se je premagoval, a stud mu je spačil obličje. Pušlec se je zbal.

«Kako bodo, gospod? Za forint ali za cekin?»

«Zdaj stoji pripognjen pred njim,» je premišljeval Luka.

V tem hipu se je zveneče oglasil glasek, kakor bi solze rosile od njega.

«Kdo je bil ta človek?»

Andrej je zavpil: «Neumnosti!» Luka pa je odprl vrata in stopil k Azi.

«Ta je bil njegov oče!»

Aza se je zgrudila na stol. Andrej je motril Luko s sovražnim očesom; zgrabil bi se z njim, toda vedel je, da podleže, kakor je že v tej krčmi. Zbolelo ga je v dno duše, da je odkrita sramota njegovega rodu. Bes in ošabnost sta ga dušila, ni mogel do besede.

Berači so se boječe stisnili v kot in strmeli, kako se je Aza, plakajoča, vrgla v Lukino naročje, da so drhtela lilijasta pleča.

Groza je pretresala njeno dušo, ki se je vsa vdala Andreju. Kakor vročična je ležala na Lukinih rokah. Pred seboj je gledala drobno telesce uboge deklice, trepetajoče od bolečin in naslade, ležeče na slamici, z nezaužitimi slaščicami v rokah. Iz obrazka, bledega in čistega kot hostija, pa je žarelo dvoje oči v brezdanjo temo človeškega greha. «Zakaj je umrlo to srcece?» se je spraševala Aza. «Okamenelo je od groze. Edinole brat njen jo nosi še v svojem srcu, ki z ljubezensko pesmico prosjači in služi sebi kruh.»

V njej se je vse mešalo. Napadla jo je blazna groza, da bo izbrisana iz človeških src. Na slamici bo ležala. Kdo jo bo še razen očeta in Luke, Marije ohranil v spominu? Edini spomin nanjo bo skromen kotiček v teh treh srcih. Krčevito se je oklenila Lukinih mišičastih rok, mu skrila na prsih glavo, da bi ne videla več sveta.

Luka, ki je pred par trenutki občutil isto željo samoizgonstva s sveta zavoljo samega sebe, je dejal: «Tak obrazek je imela kot ti, Aza.» Ni se mogel več premagati.

Obrnil se je k Andreju: «Najina pota so se za vselej ločila.»

«Vraga, mar odgovarjam jaz za očeta? Mar sem jaz kriv nad Angelco? Aza, misliš tudi ti tako?»

Aza ni odgovorila. Pogledala ga je s svojim neskončno žalostnim pogledom. Nato je vstala, se oklenila stričeve roke in prosila: «Spremi me domov!»

«Dobro! Le mislite in obsojajte! Zdaj me šele spoznate!» Vzravnal se je, bahato se napel in pretil z visoko, uporno postavo.

Aza se je med vrati obrnila k beračem: «Pridite, vsi trije pridite. Jaz sama vas pogostim!» Nato se je ogrnila in zapustila molče sobo. Po poti ni izpregovorila besedice. Zmagovala jo je trudnost in ji misli mešala. Sladka neugnanost preteklih noči ji je vzbujala spomine, ki so kakor žarki razsvetljevali nocojšnjo temo. Nje, Angelce ni mogla več pozabiti. Do sedaj je menila, da je bila ona edina s temi prečudnimi očmi rojena v fari. In kaj se je zgodilo z ono drugo? Kaj ne drvi sama temu koncu nasproti? Oglasilo se je v nji, obupno in tegobno, kakor da je zaplakala 334 revica na slami pod škofovim kozolcem.

Stric Luka jo je izpustil pred hišo. Planila je po stopnicah, kjer sta v podstrešni kamrici sedeli teta Zeba in Marija.

Platno je ležalo v odprtih skrinjah, onidve sta čepeli na postelji in strmeli predse. Zašumela je svilen obleka in Azino telo se je z enim samim vzklikom zgrudilo v Marijino naročje.

«Marija, Marija!»

Marija jo je pobožala po črnih lasih in je občutila njeno bol.

«Aza, zdaj se ločiva za vselej!»

Ostrmela je Aza in pogledala sestro.

«Jutri boš žena,» je šepnila.

Marija je prikimala in povescila svojo glavo: «In ti, Aza?»

«Jaz bi najraje umrla!»

«Tudi jaz!» je šepnila Marija, da jo je čula le sestra.

S ceste se ni čulo koraka, sestri sta molčali v objetju. V tišini se je oglasila teta Zeba:

«Bi malo brinjevčka? Dobro stori sredi noči.»

Počasi je stopila za omaro in izvlekla veliko steklenko.

Dekleti nista hoteli. Teta je prigovarjala.

«Dobro stori brinjevček. Poživi človeka, se v kri izpremeni. S temle platnom je prišel v hišo. Potovka iz Loke ga je rajnci prinesla. Do danes ga še niso okusila človeška usta.» Nalila si je. «Dve steklenki sem ga dobila po njeni smrti in par starih cunj. Za praznike je.»

Sestri se nista zganili. Starka pa je krevsala od skrinje do skrinje.

«Oh, če bi še mati živela. Trideset vatlov ga je v tejle, te boš imela za rjuhe, ne bo treba dokupavati. Kar drobi se pod prsti. Tale za srajce diši po marelicah. Vidiš, kaj sem ti vložila. Avbice, bele, lepe avbice. Si jih še ti nosila, otročiček moj, ko si moje mleko pila. V tejle rožasti skrinji, oh, še dobro se spominjam, kako so jo mati Francozom odpirali, je sam batist. Le verjemi, da ga nima danes nobena izmed deklet. Pa sem ga pregrnila s tvojimi čipkami, jejmine, kakor bi pod pajčolanom ležal. Duh iz take skrinje poživi gospodinjo, kakor kozarček brinjevčka. Sladko ji postane pri srcu. Vidiš, v tole sem nasula deset mernikov pšenice, da se pobahaš z njo. Je resnica, da se tako ne bo zlepa nobena možila.»

«Da bi se nikoli ne, teta!»

«Kaj godrnjaš, šemical! Vsaka pravi tako. Le poglej, danes je trda za moža in revice se pehajo zanj. Za bogato še hujše, kajti njeno srce je polno napuha. Ljubezni pa je malo, malo na svetu, in je ni v fari za pšenično zrno. Zato je toliko greha.»

«Teta, ni ljubezni, praviš?» se je vznemirila Aza.

«Azička moja, malo so jo videle moje oči med ženami in možmi. Ljubezen je grenka in ni za človeško srce.»

«Teta, govoriš čisto resnico?» Z obema rokama se ji je ovila okrog vratu.

«Aza, vse preveč govore o ljubezni, zato je to, kar ti pravim, čista resnica. Le starci in starke jo čutijo v svojih srcih, kadar jim ne ostane ničesar več svojega na svetu in stoje že pred grobom.»

«Teta, zakaj se moži Marija? Razloži mi!»

Starka je še vedno brodila z rokami po platnu in nasmešek je oživiljal njene uvele ustnice.

«Kako si čudna, Aza! Kaj res ničesar več ne razumeš? Kam naj se vendar dene revica, kakršna bo čez mesece? Pod jarem trpljenja gre, kakor smo vse trpele. Bo že zmogla. Saj smo še vsi

tukaj. Ti in oče, in jaz bom še tudi lahko pomagala, če ji bo šlo trdo.»

«Kako, brez ljubezni bosta živela?»

«Kdo pa misli na to? Živela bosta, da bodo otroci rastli, da bo hiša stala, da bo šlo žito v klasje. Moj bog, kaj pa še hočeš?»

Azi je klonila glava na prsi in zopet se je oklenila sestre.

«Marija, Marija, kaj se ne bojiš?»

«Bojim se vsega, Aza. Raje bi umrla. Pa moram živeti.»

Dolgo ji je strmela Aza v oči, toda sinje modrine, čiste in nedolžno pričakujoče ni mogla razumeti. V njenem srcu je naraščal vihar, dvigal je grudi in jo gonil kot odtrgani list drevesa v samoto, proč od rodnega debla.

«Jutri zjutraj, Marija, pridem k tebi! Lahko noč, Zeba!» Odšla je. V sobici je ostal zanjo nemir. Prinesla ga je s seboj in vznemirila starkino in Marijino srce.

Vrgla se je oblečena na posteljo. V svojih grudih je čutila tako zavrelico krvi, da se je zakopala med blazine. Toda zdelo se ji je, da postelj pod njo čimdalje bolj gori. Odprla je okno, a v vročinskih možganih se ji je bledlo.

335 Izrodkov svojih misli in čuvstev ni mogla izbrisati, tako jo je presunila beračeva pripoved. Neprestano je gledala pred seboj mlado žensko telesce, okrvavelo in zapuščeno na slamici. V rokah, premrtih do modrine, pa je držala tiste piškotke, s katerimi jo je preslepil njen zapeljivec.

Kamor se je obrnila, povsod ista prikazen. Blodila je po sobi in se zaman vpraševala, zakaj jo tolikanj preganja uboga Angelca? Saj ni ona kriva.

A rastla je obupna zavest, ki je vedno silneje razodevala njeno usodo.

Pred njo je vstajal iz teme Andrej. V zenice se mu je potopila in v tej temni noči je bil bolj živ pred njo kakor tedaj, ko mu je ležala v naročju. Izpraševala ga je po veri in neveri. Vsa se je tresla pred temno slutnjo, da je v tistih črnih globinah oči skrita strast, ki je vzljubila belo Angelčino telo, ne pa nje, Aze. Roke so ji drevenele.

V takih urah se odpira človeku strašen pogled v nerazumljivo brezno svojega bitja. Odvzame mu vso moč sodbe nad drugimi. Sleherna krivica, storjena in še nestorjena, se človeku očitnejše razodene, kakor takrat, ko se resnično zgodi.

Tako globoko je zrla Aza v Andreja. Bilo jo je groza pred seboj in njim. A v ubogi duši je rastla mogočna zavest, da ga ljubi, brezmejno ljubi in sedaj je spoznavala, da ga je nocoj

mučila iz same ljubezni. Vedela je, da ne more nič več nazaj, vse je zaman. Njeno telo plamti, duša ji gori in se boji le samote, praznine, kadar ga izgubi.

«Ne, ne, samo tega ne!» je prosila in tešila vroče grudi z obema rokama. Srce je glasno tožilo.

«Andrej, ne zapusti me! Stori z menoj, kar hočeš, samo ne dopusti, da bom Angelca, ki je obležala in umrla. Aza ne bi mogla umreti.»

Toda spočeta misel ne dá pokoja. «Andrej, po tvojih očeh sodim, da me ne zapustiš. Ali ne vidiš in ne veš, kaj sem ti vrgla pred noge? Ne le svoje časti, ampak dušo, Andrej, ki je od tebe blazna. In ti je ne boš pohodil, kajne, Andrej? Odpusti mi, da sem te nocoj mučila. Saj ne veš, koliko zdaj trpim, saj ne veš! Sama sem kriva!» Čim bolj se je obtoževala, tem silneje je rastlo v njej koprnenje. Ogrnila je plašč. A v tistem hipu je zbeganost uboge duše prikipela do vrhunca. Vrgla se je nazaj na posteljo in se s prsti zagrebla v blazine.

«Andrej, Andrej, izmučim te, da ti izpijem kri, in potem boš moj, edino moj!»

Prevzeta od teh brezumnih misli se je kopala v njih nasladi, dokler se ni za hip umirila in jo je pretreslo tako hladno, da se je zdrznila.

«In če ne... Kaj potem, Aza?»

«Ne, ne, ne misliti o tem! On mora, mora biti moj, moj, edinole moj, in kot brez vsake moči ga objamem v naročju in zaprosim odpuščanja. O, pridi, sladka ura!»

Strašna je bila v svojih naklepih, oči so ji gorele s takim plamenom, kakor da jo je napadel zli duh.

Trudne oči so se naposled zatisnile same od sebe. Ležala je nemirna in vroča kot žareče železo v silnih božjih rokah. V prsih jo je dušilo, da je celo v sanjah lovila sapo.

Od Paca, kamor se je Luka vrnil, se je pozno podal k Mari. Ostrmel je. Za mizo sta sedela ona in Andrej.

Na prvi pogled je Luka razsodil. Andreja peče vest in je prišel, da bi našel tolažbe. Ona je začutila, da vlada v Andrejevi duši mrak, da visi razbrzdanost v njem na nitki.

«Mogoče je že poizkusila nocoj!» je pomislil. Ko jo je ostro pogledal, je videl, da je iz strahu pred njim povsila oči, postalo ji je nerodno in vsa mačja priliznjenost njenih udov je skopnела. Pretežko breme je nosil danes s seboj, da bi ga zbolelo to spo-znanje. Ona pa je vedela iz njegovih oči, da ga nocoj ne sme podpihovati, ker bi ne poznal v svoji ljubosumnosti meja.

«Škoda za Andreja,» je premislila hitreje kot se sproži blisk. «Ampak, dekle, bodi pametno!» Prisedla je k Luki.

«Veš, kako se pokažem jutri? Temnozeleno svilo bom nosila. Lahko se boš postavil z menoj. Kaj misliš?»

«Z Azo ne boš tekmovala!»

«Govoriš, kakor bi bil zaljubljen v vašo Azo. Povej, če me imaš rad, kakšno obleko bo imela. Še nocoj mi šivilja lahko prenaredi.»

Luka se je nasmehnil: «Srca ti ne všije. Bodi, kakršna si!»

«Ostaneš danes pri meni?» je vprašala čez ramo. Njen pogled je bil skrben in vidno so se ji zalesketale oči, ko je Luka sko-
mizgnil z glavo.

Andrej je zapustil svojo mizo in pristopil. «O Azi se menita? Luka, govoril bi rad s teboj!»

Mara je hitro odšla.

«Kaj hočeš?» je kratko vprašal Luka.

Andrej ga je prijel za roko, prenesel začudeni Lukin pogled in se še tišje stisnil k njemu.

«Luka, povej mi, prijatelja sva bila, zakaj me mrziš?»

«Povedal sem ti, da zavoljo našega rodu!»

«Komu izmed vas sem že storil krivico?»

«Sam veš!»

«Meniš Azo?»

Luka je molče pritrdil.

«Slišiš, Luka, blaznost je bila, kar se je godilo nocoj. Ona je pričela, jaz pa sem postal objesten.»

«Le poglej! Lagal si. Vajin sporček si vrgel med ljudi. Aza ne prenese. Andrej, v tvojem srcu je vroča kri, ampak lažniva. Prijatelja sva bila, dokler sva fantovala. Že takrat si uganjal take. Saj veš, zaradi Reze si se cmeril na vse pretege in vendar ti ni bilo do nje. Iz same objestnosti. Vem, da bi se bila midva že davno sporekla, če bi se bil že preje približal Azi ali pa Mariji. No, zaradi Marije bi bilo malo drugače. V to zvezo bi bil še nemara privolil, ker Marija ne bo ljubila svojega moža. Azo boš uničil. Marija zna trpeti, ona bi te znala voditi. Aza pa vse preje kot to!»

«Tako misliš? Ali nisi drugače mislil?»

Luka se je nerad spominjal tistega dogodka. Še danes ga je pretresala zona, kakor bi čutil v svojih rokah obešenca. Pogledal je vstran in molčal.

«Slab si, Luka, nič boljši od mene!»

«Pustiva to. Ti, ki goniš z vetrom, si slabejši; jaz sem še vedno plaval proti njemu. Andrej, moja misel je, da si se iz objestnosti

zaril v naš rod. Dokler je tekla med nama cesta, sva si bila dobra, drugače pa ne gre. Že od nekdaj si stoje naše hiše sovražno nasproti. Vaša se je ugnezdila onkraj ceste, zlovešča kot sova. Zdaj steguje svoje kremplje čez cesto, da nam razpara živo meso. Zategadelj se ta dva rodova ne bosta nikoli prijazno gledala, še manj ljubila. Si slišal? Stori, kar hočeš, prej ko slej storiš, kar je tvoj oče z Angelco. V moje kraje pa nikar ne hodi. Ne bi te rad videl še kdaj pri Mari!»

Luka je vstal. Tisti hip je Andreja premagalo. Sklonil je glavo in se zdrznil nad samim seboj.

«Luka, nisem kriv. Azo ljubim.»

«Vem, da nisi. Ker pa vse veš, jo zapusti, pri živem bogu!»

«Ne morem!»

Oba sta si stoje zrla v oči. «Luka, je to tvoja poslednja beseda? Pri vsem nekdanjem prijateljstvu?»

«Poslednja!»

Zunaj so zadrdrali težki vozovi.

«Jaz grem. Po bališ gredo!» je dejal Luka.

«Luka, resnično poslednja beseda?»

Luka je molče pritrtil.

«Dobro! Ne prideva si več nasproti.»

«Prav. Najmanj pa tukaj. Zapomni si, da Luka nima zemlje, zaradi katere bi se bal...»

«Česa?» Andrej je prisluhnil.

«Nič!» Luka je zaloputnil za seboj vrata.

Mara se je tiho približala. Naslonila se je na strmečega Andreja.

«Je odšel?»

«Jel» Andrej ni ostal. Planil je za onim in se ustavil šele sredi ceste.

«Vraga, kaj mu hočem? Ničesar več si nimava povedati. Vsak po svoje. Tako je.» Bahato je nasadil svojo glavo med ramena.

(Dalje prihodnjič.)

vo jisto: žiro pre pisati. A pregotovljeni večkrat. Tukaj je tekst?
Toda to se popravi. A morda ne bo šlo, Iti so z nepotopijo bere

Li-Tai-Pe / Pred ogledalom

Sv. R. Zedica 19/10
9/14

Če spletla vrv bi s svojih belih las,

bolesti ne izmerila bi z njo...

Kako da v ogledalu moj obraz

že ves ovit v jesensko je megló?

(Iz cikla vzhodnih prevodov „Krizantemine vaze“ prevedel Pavel Karlin)

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

Kako je živelo to dijaštvo na Dunaju, nam nazorno slika Levec v svojih pismih na nevesto, iz katerih razvidimo, da je ta mladina uživala edine prijetne urice v «literarnem društvu», pri «ropotih» v «Savi» in kadar je dobila kake pozdrave od doma v denarju ali «in natura». Tako piše Levec Jerici dne 30. decembra 1867.: «Na Štefan dan sem tudi izpod Cvetličnika dobil potico. Vse popoldne sva jo z Jurčičem zobala in Fausta sva brala. Le to je bila škoda, da sva bila spet oba suha — in pa žejna! Sicer je bilo prav prijetno. Na sv. večer smo imeli v Savi ropot. Bil je prav lep, kratkočasen večer. Brezovar (g. profesor — je že kakih 6 ali 7 let na Dunaju) nam je bral pogoovor z oslom, potem pak t r o b i l in pel božične pesmi. Jurčič je pa tudi čital svoj humoristični spis: *M o j a l j u b i c a* (t. j. fajfa). Do polnoči smo bili skupaj... Na sveti dan popoldne smo bili v slovanski kavarni prav dobre volje Stritar, Jurčič, Knaflič in jaz. Ob 8 smo šli k Stritarju na dom, kjer smo krompir pekli in pivo pili. Stritar nam je igral na klavir, potem pak na glas bral Levstika, Lermontova in Mirza Schaffyja (perzijanskega pesnika). Oh, to ti je ženij! Od njega se človek več nauči kot od vseh knjig, kar jih je po dunajskih bibliotekah. Škoda, da Janežič neče njemu Glasnika dati v roke. Pisal bo pa vendar letos bolj pridno vanj kot je lani. Prvi list prinese tudi eno mojo balado. Še to ti moram povedati, da 1. febr. začne v Mariboru izhajati politični časopis trikrat na teden. Vrednik mu bo jurist Tomšič, prvi pomočnik dr. Zarnik, besednik bo prevzel menda Jurčič.» — In v prihodnjem pismu z dne 5. februarja 1868. ji je takole popisal svoje in svojih kolegov dijaško življenje: «Kedar imam, takrat živim! To pa nikoli ne trpi čez dva dni. Potem mi manjka denarja za svečavo in kurjavo, za večerjo, perico i. t. d. i. t. d. in treba je prijateljem p u š č a t i, enemu za 1 ranjš, družemu za 10 grošev, tretjemu za 30 kebrov, četrtemu za 10 kebrov i. t. d. treba je stradati, premišljati, dobre namene delati (o dobri nameni!!!) i. t. d. in ko dobom kacijh 5, 10, 15 fl, plačam dolgove, kupim par sveč, košek drv in — zgubim se, tje, kjer vseh bolečin se pozabljujost pije. Pri vinu in črni kavi sem najbolj srečen,

posebno, kedar sva z Jurčičem skupaj! Človeška duša ni ne v glavi, ne v srcu, a v želodcu, pravi Stritar. Pa bojim se te, da ne bi mislila, da sem prehud materialist postal; pa denes sem posebno slabe volje, ker nimam več premoženja kot 4 cesarske kebre... Stritar menda po svojem instinktu vé, kako se nama godi z Jurčičem, zatorej naju povabi vsako nedeljo večer, da prideva k njemu na večerjo in pivo. Se ve, da imajo pomenki o literaturi, lektira i. t. d. pri taci shodih tudi važno mesto in tako edinimo z dobrim koristno in sladko. Ko bi Stritarja, Jurčiča (in Celestina) tukaj ne bilo, pa bi res ne bilo za obstati. Tako sem pa vsaj v nedeljo popoldne vesel, ko se v slovanski kavarni snidemo in pogovarjamo in pa zvečer. Stritar je tudi tako dober, da naju z Jurčičem francosko uči pri Kosu, ki je prav pošten in prijeten fant. Druzihi Slovencev pa nisem nič kaj vesel, vzlasti tistih ne, s kterimi skupaj kosim, to so ti vsakdanji ljudje, brez izobraženja, brez občutka, brez vsake globlje misli. Pili so in jeli v krčmi, naredili 154 fl (!!) dolga, zdaj so pa — v drugo krčmo prebegnili! In ker vsi v eni ulici stanujemo, lahko veš, da mi to ne more biti nič prijetno, ker bode vsa ulica zvedela to nesramnost... Spomladi morda izdamo Jurčič, Stritar in jaz slovenski almanah, kakor je Vila, da bomo farje malo pošegečkali.»

Društvo «Sava» je tudi v prvi polovici leta 1868. prirejalo redno vsake sobote večer svoje «ropote» s petjem in znanstvenim, leposlovnim ter zabavnim čtivom. Kaj se je tu znanstvenega čitalo, nam v dosedaj dostopnem gradivu ni sporočeno. Največkrat je pač moral kaj čitati v pisanju verzirani Jurčič. Ta njegova berila so bila svobodomiselnostljiva in so cikala tudi na politiko in literaturo. Eno izmed njih, naslovljeno «Smrt moje ljubice fajfe», se nam je ohranilo v njegovem lastnem rokopisu. V tem kramljanju pripoveduje Jurčič tragikomično zgodbo, kako se je odbila glava njegovi lončeni pipi. In sedaj bi najrajši jokali, «bolj jokali kakor so judovski možje v babilonski sužnosti ob bregovih Evfrata in Tigrisa jokali in na citre brenkali... Legende, ki nam pripovedujejo, kako so svetniki feminini et masculini trpeli in umirali za svojo reč, pripovedujejo nam tudi, da so poredni neverniki svetemu Dioniziju glavo odsekali. Sveti Dionizius pak se ni nič zmenil za to — kakor pravi filozof, ki po Horacijevi priporočbi povsod zna *aequum animum servare*, vzel je svojo odsekano glavo pod pazho in se je šel sprehajati z njo. To so bili pač lepi časi. Ali denašnji dan ni več filozofov, komur glava odleti, ta je noče pobrati ali je ne zna. Tako tudi moja ljubica.» Nato Jurčič šegavo kramlja o tem, kako je umrla ta njegova

«ljubica» — «čisto normalne, poštene smrti... brez spovedi, tiho, hitro, pa udana v božjo voljo.» A zgodilo da se je to na prav poseben način, ki ga Jurčič z lagodnim humorjem, pogosto osvetljuječim takratne slovenske kulturne razmere, takole opisuje: Rokopis šaljivega predavanja «Moja ljubica», ki ga je predavatelj čital v «Savi» na sv. večer l. 1867., je on nenadoma pogrešil. Po berilu ga je bil posodil prijateljem, da ga še beró in se na lastne oči prepričajo, kako izvrstne lastnosti ima njegova «ljubica». Kar naenkrat prijatelji rokopisa niso imeli več. Nekdo ga je moral ukrasti. In Jurčič humoristično razklada, kakšna skrb se ga je polotila zaradi te tatvine: «Bog ve, v kake roke je prišel, sem si mislil, morda v tako družčino, kjer bo očeta denunciral, da blasfemije piše, da je nečistnik in kar je še več v nebo vpijočih grehov.» [Namigovanje na Jeranovo stališče nasproti slovenski ljubavni literaturi!] Da bi dognal tatu, Jurčič satirično-zabavno razvija cel traktat o različnih vrstah tatov, ki mu vsi spadajo v razred kriptogam. V prvo vrsto tega razreda se uvršča «tatus vulgaris», plemo, ki ga proglašajo kramljatelj za internacionalno. «Učenemu svetu je bilo znano, že predno so Mojzesu rogovi zrastle, ko je z gore Sinaj božje zapovedi na rami pritiral.» Druga species je predavatelju «tatus nationalis», ki se posebno plodi «na kameniti slovenski zemlji». Opisujoč pod to «zelo strupeno» rastlino slovenske nemškutarje, ki hočejo Slovencem izmekniti narodnost, pravi: «Letos sem našel posebno lep eksemplar tega plemena, imenuje se 'tatus nationalis Klunus'. Njegov dvojček je 'tatus nationalis nemškutarius Dežmanius'... tretja species je tatus literaris. Ta vegetira povsod, kjer je omika doma, toraj je nepravilen izrastek kulture. On se večidel najé tu pa tam po knjigah i časopisih in ima tak slab želodec, da večidel ne trpi hrane v sebi, ampak jo iz sebe vrže zopet v časopise in knjige in nam ljudem prezentira ta izvržek kakor vkusno, dobro jed. Mi smo nevedni in dostikrat jemo z veseljem taka jedila in še hvalimo tega tatusa literarius, da je dober in pošten. Na Slovenskem jih je več: en eksemplar je tatus Koseskius in več neimenitnih Glasnikius. Ti tatovje so bolj ostudni kakor škodljivi.» Toda kam uvrstiti tatu njegovega rokopisa? Po dolgem ugibanju mu da kramljatelj mesto med bastardi iz literarnega in navadnega tatu. Ves vesel zavpije: bravo, bravo, fant! A pri tem se mu zgodi kakor krokarju v basni: njegova «ljubica» lončenega telesa mu pade iz ust na trda tla in se razbije. Ves žalosten jo nese pokopat «na posebno nezdrav kraj, bolj za mrtve ko za žive pripraven, ker mrtvi nimajo nosú in jim ne diši nič». Nato predavatelj šaljivo

kramlja, ali bi si vzel drugo »ljubico« ali ne. Prvi njegov pomislek zoper tako namero se glasi: »Kdor ve, kako jaz Shakespearjevega Hamleta rad imam in kaj ta mož o tacihi hitrih družih ženitvah misli, ta mi bo pritrdil, da je popolnoma odpustljivo, če me je malo sram koj drugo ljubico vzeti, ko sem komaj prvo pokopal.« A glavni pomislek tiči v docela študentovski zadevi, ki jo Jurčič takole popisuje: »Bolnika imam v hiši, namreč moja sestra, deznarna možnja, je jetiko dobila in tuberkuli naglo glojejo na njenih pljučih... Moja možnja je tedaj na smrtni postelji. Kaj bi svet rekel, ko bi se jaz v tem hipu z drugo ljubico oženil in svatovščino obhajal, vpričo bolnice.« Zaključuje pa Jurčič svoje kramljanje s tragikomičnim vzklikom: »Ergo: če se domislite, da smo se logike učili, recite, da je res, če pravim: Jaz sem najnesrečnejši mož pod solncem. Amen.«⁴³

Na tak in podoben način so mladi literatje zabavali slovensko dijaštvo v »Savi« takrat, ko so v svojem ožjem literarnem krogu v prvih mesecih leta 1868. pripravljali almanah »Mladiko«, kateri so spočetka nameravali dati precēj satirično ost, naperjeno zoper »staroslovensko«, zlasti Jeranovo moralistično-ozkosrčno literarno ideologijo.

Kako velik vpliv sta imela Stritar in Jurčič na tedanje dunajsko slovensko dijaštvo, zlasti na ono, ki se je zanimalo za literaturo, se razvidi iz prihodnjega pisma Levčevega Jerici z dne 12. marca 1868., v katerem stoji besede: »Hotel sem ti danes teden pisati, pa nesreča je hotela, da sva se na univerzi dobila z Jurčičem, ko sem bil ravno v biblioteko namenjen. Beseda dá besedo, zmeniva se, da imava oba denar in — šel je ves večer, šel je še dober del noči! Tacih trenutkov sem prav vesel, kajti če sem z Jurčičem ali Stritarjem skupaj, zdi se mi, kakor bi imel biblioteko pred seboj. Ta dva človeka vse vesta!...«

Ko je dne 19. marca 1868. gosposka zbornica sprejela zakonsko postavbo, s čimer je bil konkordatu zadan prvi udarec, in je dunajsko liberalno meščanstvo iluminiralo hiše, se je tega slavja veselilo tudi dunajsko slovensko, docela svobodomiselno orientirano

⁴³ Lastnoročni avtorjev rokopis tega neizdanega Jurčičevega predavanja, spajajočega v satirično-dovtipen žanr literarne kozerije, redke v tedanji naši feljtonistiki, se nahaja v Jurčičevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem. Ekscerpital sem ga malo obširneje ne samo, da ilustriram društveno življenje tedanjega našega dijaštva, ampak tudi zategadelj, da označim feljtonistični talent onega Jurčiča, ki so ga dosedanje izdaje njegovih »Zbranih spisov« s te strani obsodile v popolno pozabo. In vendar tvori vprav feljtonistična nota eno glavnih črt ne samo »mladonemške« in »mladočeške«, marveč tudi »mladoslovenske« literarne generacije!

dijaštvo, kakor se razvidi iz Levčevega pisma gospodični Doli-narjevi z dne 24. marca 1868.: «Zadnje tri dni je bilo kaj veselo na Dunaju. Vse mesto je norelo, ker je gosposka zbornica sprejela zakonsko postavbo ter s tem podrli konkordat. Ko bi se to ne bilo zgodilo, gotovo bi bili doživeli na Dunaju revolucijo. Tudi Slo-venci smo bili v soboto večer in v nedeljo za tega voljo prav židane volje. Jurčič, Kos in jaz smo jo dve noči vozili in razun dobrega dunajskega piva nas je navduševala tudi sladka zavest, da je zmagal liberalizem zoper absolutizem in ultramontanizem. Nekaj vrčkov in bokalov smo ga udušili. Aleluja!»

O Veliki noči leta 1868., takrat, ko je Levec pisal svoji nevesti to pismo, ni bilo že nad mesec dni več akademskega slovenskega društva «Save». Nekateri njeni člani, predvsem štajerski rojaki, so bili že začetkom leta 1868. sprožili v društvu idejo, da bi se «Sava» zlila z «Velebitom» v eno enotno slovensko-hrvaško društvo. In res se je po začetnem ugovarjanju (najbrž od strani Kranjcev) že dne 15. februarja 1868. posrečilo po vsej verjetnosti Štajercema Gregoriču in Babniku doseči, da se je iz «Save» in «Velebita» ustvarilo skupno slovensko-hrvaško akademsko društvo «Jug», čigar predsednik je postal po naglem odstopu doktorja Stjepana Spevca znani poznejši hrvaški zgodovinar Tade Smičiklas, podpredsednik pa Slovenec Gregorič.⁴⁴ V to skupno društvo pa je vstopilo samo 24 Slovencev in med njimi le 16 prejšnjih «savanov», med njimi tudi Stritar, Ogrinec, Levec in Jurčič (zapisan v imeniku članov pomotoma kot «Janez Jurčič»). To novo društvo «Jug» je v seji dne 2. marca 1868. sklenilo, da ne predloži statutom policiji, ker hoče ostati privatno («sukromno»). Poslovni jezik njegov je bil hrvaški in slovenski. Tudi zapisnike so pisali zamenoma enkrat hrvaške hrvaški tajniki (spčetka Mirko Divković, potem Josip Sieber, končno Ladislav Mrazović), potem slovenske slovenski zapisnikarji (odkrajja Vilibald Zupančič, nato Fran Levec in naposled Josip Zelenik). S tedenskega shoda dne 17. junija 1868. poroča zapisnik: «Nazadnje je bil sprejet predlog, naj odbor „Juga“ pozivlje pismeno brate Srbe, naj se v praznikih šolskih pogodijo z Omladino Srbsko, ako bi se hotli zjediniti sè Slovenci in Hrvati v „Jugu“ in tudi v drugih mestih in društvih.»⁴⁵ Slovenci so namreč že takoj spočetka pogrešali v «Jugu» Srbov in Bolgarov ter vrhutega izražali nevoljo nad dolgo-veznimi hrvaškimi debatami, ki so se v šestih sejah, vrščih se v

⁴⁴ Prim. Vencajz, o. c. str. 44.

⁴⁵ Zapisnik «Velebita» in «Juga» v arhivu akademskega društva «Jadrana» v Ljubljani.

prvem poslovnem letu »Juga« med 15. februarjem in 1. julijem 1868., vleklo brez konca in kraja.

O tem skupnem slovensko-hrvaškem »Jugu« je prinesel izmed slovenskih listov samo Janežičev »Glasnik« izpod peresa nekega »K.« dopis z Dunaja, ki se je takole glasil: »Pred enim meseci smo bili »akademični meščanje« skupaj stopili in smo ugenili, da ni dobro, če vsak sam sebi poje in pije, slovenščuje in politikuje. Rekli smo, da bodimo vsi eno telo. In zgodilo se je tako. Speli in zvezali smo se z dobro voljo, in rojeno je bilo društvo »Sava«. Štiridesetglavna ta Slovenka začne živeti v strahu božjem, v rodoljubji, v dobrem imenu pred Bogom in pred ljudmi. Družabno smo vsako sredo pivo pili, peli »Naprej« in druge himne, brali in poslušali humoristična in vednostna berila,⁴⁶ — vse pro patria. In mislili smo, da bo zmerom tako. Ali Slovenec misli, Hrvat obrne. Pridejo Hrvatje in Bolgari in pravijo: »Mi vsi smo kri od ene krvi, meso od enega mesa. Ne spodobi se, da bi dva želodca imeli in dve srci. Skupaj je denimo.«⁴⁷ In mi smo kupe povzdignili in smo djali: »živili mi in vi!« In začela se je »Sava« izlivati v »Velebit« in iz tega pravijo, da se bo rodil slovensko-hrvaško-bolgarski »Jug«.⁴⁸ — Ta dopis, ki je po vsem njega tonu in jeziku soditi Jurčičev (na koncu napoveduje izdajo »Slovenskega Almanaha«, poznejše »Mladike«), obenem poroča, da se je »nedavno« poprej vršil shod vsega na Dunaju bivajočega slovanskega dijaštva in da se bo skoro priredil drugi tak shod. Zraven se v njem pristavlja, da bi utegnili taki shodi privedi do enega, vsem Slovanom tako potrebnega »parlamentarnega« in »diplomatičnega« jezika. In v tak jezik je pri vsem zmislu za gojitev slovenščine v tem času veroval z mnogimi drugimi tudi Jurčič.

Okrog izenačevanja slovanskih jezikov v večjem ali manjšem obsegu so se povečini sukale tudi omenjene večne debate v prvih šestih sejah »Juga«, kolikor se niso bavile s tekočimi in upravnimi društvenimi stvarmi, zlasti pa s specialno hrvaško politiko. K temu pri Slovencih konstantno in kronično se povračajočemu vprašanju je v »Jugu« dne 6. maja 1868. zavzel tudi Jurčič svoje stališče, ki je bilo po vsej verjetnosti obenem tudi stališče vsega Jurčič-Stritarjevega literarnega kroga dunajskega. Na tej seji »Juga« je

⁴⁶ Kaj se je znanstvenenega predavalo v »Savi«, o tem nisem mogel ničesar dognati po dostopnih mi virih.

⁴⁷ Po tem dopisu bi bili torej Hrvatje in Bolgari (katerih poslednjih pa pozneje ni bilo v društvu) dali iniciativo za skupni južnoslovenski »Jug« in ne Slovenci, kakor poroča Vencajz, o. c. str. 44.

⁴⁸ »Slov. glasnik« z dne 1. marca 1868., str. 117.

namreč predaval Hrvat Petar Tomić «o slavenstvu u obće, a na pose o južnom», na kar beleži sejni zapisnikar Divković naslednje poročilo o nadaljevanju te debate pri isti seji: «G. Jurčić i još drugi članovi raspravljahu pitanje: Imadu li Slovenci poprimiti jezik hrvatski za znanstvenu literaturu ili ne?» u kojem se pitanju razdieliše na dve strane.»⁴⁹

Kakšno stališče je zavzel Jurčić v tem vprašanju ob priliki dotične debate? Po vsej verjetnosti takšno, kakršno je zastopal ne popolnoma mesec pozneje v «Slovenskem narodu» mladi Maks Pleteršnik v svojem drugem članku, naslovljenem «Naša prihodnost», v katerem je Jurčiću gotovo iz srca razvijal naslednje misli: «Ogromno nalogo glede omike zamore le ves slovanski narod z zedinjenimi močmi kot jedna slovstvena celota izvršiti. Tega edinstva si ni mogoče misliti brez skupnega jezika. Slovani bodo tedaj gotovo imeli nekdanj svoj vseslovanski jezik. Kakošen bo ta vseslovanski jezik? Gotovo bo jezik kterege slovanskega plemena postal vsem Slovanom skupni jezik. Mešanice iz vseh narečij gotovo ne bodo nikdar kovali in varili. Take misli že imamo, hvala Bogu, za hrbtom! Katero pleme nam bo dalo vseslovanski jezik? Naravni odgovor na to vprašanje je: tisto, katero je po številu ali omiki najmočnejše in ima že precej razvito slovstvo. To bi bilo naravno razvijanje; zato se bo brž ko ne tudi tako godilo. Teže je odgovoriti na vprašanje: V kaki razmeri bo vseslovanski jezik k posameznim slovanskim narečjem? Jih bo izpodrinil? Mislim, da nikakor ne. Spomnimo se, da si je slovanski narod več ali manj splošno na svojo zastavo zapisal pridruževanje, katero svobodo posameznih delov le toliko omejuje, kolikor je za splošni blagor treba. To pridruževanje bo tudi glede vseslovanskega jezika obveljalo. Narečja in njih slovstva bodo ostala poleg vseslovanskega jezika in vseslovanske literature. Tudi glede omike bi to bil velik korak naprej. Pri enih plemenih namreč bi, kar je naravna reč, vseslovanski jezik dolgo ostal le lastnina izobraženega sveta. Če bi se narečje in njegova literatura celó zanemarila, pretrgala bi se s časom ona živa zveza med prostim ljudstvom in izobraženimi stanovi, ktera je neobhodno potrebna za zdrav razvitek vsega naroda. Ako se pa literatura vsakega plemena poleg vseslovanske v primeri s potrebami dotičnega plemena razvija, je mogoče, da omika vsem

⁴⁹ Zapisnik «Velebita» in «Juga» v arhivu akademskega društva «Jadrana» v Ljubljani, str. 42.

stanovom brez vse sile v naj prijetnejši obliki dohaja. Pri dosedanjih kulturnih narodih se ni za to skrbelo, da bi bila omika p o v s o d i vsem stanovom enako lahko dostopna. Vsakemu je pustiti, da se po svoje razvija, manj ko je mogoče različne dele v ozke okove enoličnosti vklepati — to je zdravo načelo. Bog daj, da bi mu slovanstvo v vsem zvesto ostalo. — Ako vse to po-
mislimo, se nam Slovencem ni treba bati, da bi morali kdaj naš jezik in našo literaturo vreči pod klop. Le razvijajmo jezik in množimo literaturo na vso moč. — Nas Slovencev razmere so pa že tudi take, da je izobražencem znanje srbsčine skoro neobhodno potrebno.»⁵⁰

(Dalje prihodnjič.)

Fr. Ločniškar / Bratje za mejami

Zemlja

Toži, veter, toži	Spi kraljica-zemlja,
črez samotno plan,	težek sanja sen. —
jata vranov kroži	Kje mudiš se vitez,
spev ji svoj teman.	odrešitelj njen?

Cvet in sad bo dala
odrešitelju,
strupa nalivala
bo tlačitelju.

Pismo

Prišlo je pismo žalostno,	Kalvarija ves naš je svet —
obrobljeno s solzami:	bolesti temna gora —
«Oj, bratje, odrešite nas,	da hip samo počijemo
iz ječe odpeljite nas,	in rane si izmijemo
oj, bratje za mejami!	nikjer ni več prostora.

Gorám enaka je bolest:
kriči, gorí v višine!
Zakóni, v srca pisani,
za nas so vsi izbrisani
v sramoto zgodovine!»

⁵⁰ «Slovenski Narod» z dne 4. junija 1868., štev. 27.

Alojzij Remec / *Magda*

Tragedija ubogega dekleta v dvanajstih scenah

OSEBE:

MAGDA, ubogo dekle, ki pretrpi vse od služkinje do izgubljenke na cesti.

PETER, mizarski pomočnik, ki jo ljubi do konca.

MEDICINEC

DETEKTIV

POLICIJSKI KOMISAR

TRGOVSKI AGENT

ZVODNIK

PESNIK

ZDRAVNIK

} vsi eden in isti Magdini
ljubezni.

Scene: 1.) Na kavarniški terasi ob jezeru. 2.) V sobi pri gospodi, kjer Magda služi. 3.) V študentski sobi. 4.) Na klopici v parku. 5.) Na policijskem komisarijatu. 6.) V kavarniški sobici. 7.) Pred ponočnim zabaviščem. 8.) V Magdini sobi, odprti vsakomur. 9.) V bolnišnici. 10.) Na mestnem mostu. 11.) V bolniški sobi. 12.) Pred dvorano za seciranje.

Prvih sedem scen in zadnje štiri prelete kratko razdobje, dočim ločijo osmo sceno od njih dolga leta ponižanja in propadanja.

Prva scena.

Na kavarniški terasi sede pri mizici ob vinu MAGDA, na njeni desni MEDICINEC, na levi PETER, kakor so prišli z nedeljskega izleta. Za ograjo, ki je tik za njimi, se svetlika v mesečini aprilske noči jezero. Na drugem bregu se temne smrekov gozd in nasadi v parku pred mestom. Bliža se polnoč.

MEDICINEC (Petru): Torej ni ustvaril Bog fanta in dekleta zato, da se ljubita?

PETER (medicincu): Ne razumete me, gospod. Jaz pravim samo to: če se res ljubita, morata postati mož in žena.

MEDICINEC: In morata imeti otroke, jih zibati, povijati in pitati. Kaj mladost, kaj sreča, kaj lepota, pravite vi; otroci, to je namen in konec ljubezni! (Magdi:) Resnično, modrega ženina imate, gospodična!

MAGDA (medicincu): Ne žalite mi ga!

PETER (medicincu): Vaši študentski modrosti jaz nisem kos.

MEDICINEC: Jaz pa vaše mizarske učenosti ne razumem.

PETER: Vi ste učeni, boste zdravnik, jaz pa sem preprost človek.

Ves teden moram trdo delati, komaj da v nedeljo vzamem knjigo v roko...

MEDICINEC: A še tedaj samo svete bukve.

PETER: Več modrosti je v njih kakor v vaših. (*Magdi:*) Pojdiva, Magda! Ne maram se prepirati. (*Vstane.*)

MEDICINEC: Ne, ne, moj dragi gospod! Nedelja je danes, vse popoldne smo se v prijaznosti sprehajali, smejali in zabavali. Za slovo se vendar ne bomo sprli?

PETER (*Magdi*): Pojdi, Magda, spremil te bom domov!

MAGDA (*Petru*): Ali ne vidiš, da te gospod Zorič samo draži? Posedimo še, tako lepa noč je nocoj! In trudna sem od dolgega sprehoda.

MEDICINEC: To vino moramo izpiti. (*Nalije čaše.*) Vidva sta mi tako všeč, da bi najrajši kar z obema bratovščino pil. In ko se vzameta, me morata povabiti za druga in botra prvemu otroku. (*Petru:*) Sprijazniva se!

PETER (*Magdi užaljeno*): Ali res ne greš, Magda?

MAGDA (*neodločno vstane*): Če zahtevaš, pojdem. (*Medicincu:*) Gospod Zorič.

MEDICINEC (*prime Magdo za roko in jo prisili, da zopet sede*): Ne, ne! Vsaj vi ostanite, gospodična!

PETER (*mrko*): Igrata se z menoj!

MAGDA (*užaljeno*): Igrava? Kako, zakaj? Veš, ljubi Peter, ljubosumen si. Prav zato se sedaj ne ganem z mesta!

PETER (*Magdi*): Če rajši poslušajš lepe besede in vino piješ, ostani! Ti si gospodična, jaz samo mizarski pomočnik, zato te je morda sram moje družine. Pomnila boš še ta večer, Magda! (*Odide.*)

MEDICINEC (*prižge cigareto in zamahne z roko*): Treba mu je sitnariti!

MAGDA (*nenadoma po dolgem odmoru*): Užalila sem ga! Ubogi moj Peter!

MEDICINEC (*presenečeno*): Da je ta bedasti človek odšel, vam je žal? (*Premolk.*) Ni vreden ene same vaše misli.

MAGDA (*se obrne od njega*): Molčite!

MEDICINEC (*zažene cigareto vstran, se primakne k Magdi in ovije roko krog naslonjala njenega stola*): Magda, Magdica, samo trenutek me poslušajte! Že mesec dni vas poznam in vselej mi je neprijetno, kadar vas vidim v njegovi družbi. On s svojimi nerodnimi rokami in bedastim obrazom, ves tak, kakor bi bil na vseh vogalih spahnjen in z mizarskim klejem zlepjen, vi pa — sama živa mladost in lepota! Kako ga morete ljubiti!

MAGDA: Smili se mi, ker me ima tako rad!

MEDICINEC (*se nasmeje na ves glas*): Usmiljenje! Magda, to je za bolnike, starce in fante Petrove sorte! Za nas, ki smo mladi, je ljubezen. Ničesar ne misliti, ničesar se bati, v hipu nagniti čašo in jo izpiti do dna — to je mladost! (*Dvigne čašo.*) Pijva!

MAGDA: Kako naj pijem, ko sem mu storila tako krivico! Boli me srce, kakor bi bil umrl zame...

MEDICINEC: Potem pijva pogrebščino za njim! (*Stisne Magdi čašo v roko, trči z njo in izpije v dušku.*)

MAGDA (*se čaše z ustnicami komaj dotakne*): Ne morem.

MEDICINEC (*s prazno čašo v roki*). Morate, Magda! Do dna!

MAGDA (*počasi izpije in postavi čašo trudno predse*): Presladko je, premočno.

MEDICINEC: Kakor ljubezen... Sedaj zamenjajva čaši. (*Ju zamenja in nanovo natoči.*)

MAGDA: Zakaj?

MEDICINEC: Da boš izvedela ti vse moje misli in jaz tvoje. Toda čuj, dekle, ali ti smem reči ti?

MAGDA: Ne vem... Tako trudna sem postala. Pustite me, da odidem!

MEDICINEC: Ne, ne! Prej moram dognati tvoje misli. Tvoja čaša mi jih pove vse, tako sladka ob robu, kjer si se je ti samo dotaknila... (*Hoče piti.*)

MAGDA (*mu hoče zabraniti*): Ne smete!

MEDICINEC (*se z roko ubrani, izpije in postavi čašo predse*): Zdaj vem vse...

MAGDA: Ničesar ne veste.

MEDICINEC (*prime Magdo za roko*): Ali naj ti povem? Ti misliš, da sem pustolovec, ki se igračkam s teboj. Noč je nocoj tako lepa, ti, dekle, tako sladko, jaz brez ljubice še sam... Zato se šalim, misliš... Vendar, zlata, ti se motiš! Jaz te ljubim, Magda.

MAGDA: Ne lažite! (*Mu izvije roko.*)

MEDICINEC: Ali misliš, da lažem, ker si ti samo sobarica, ki služiš in gospodi sobe pometaš, jaz pa študent? Ljubezen ne vprašuje, kaj si ti in kaj sem jaz. Ljubezen ljubi... (*Prime Magdo za roko in ji jo boža.*)

MAGDA (*po premolku*): Kako mehke roke imate!

MEDICINEC: A tvoje so tisočkrat boljše. Noč in dan bi ti jih poljubljaj. (*Ji poljubi roko.*)

MAGDA (*mu odtegne roko, kakor bi jo zapekla*): Ne poljubljajte mi rok! Vse izdelane so in raskave. Vaše so vse nežnejše.

MEDICINEC (*si ogleduje roke*): Nežnejše? Gnusile bi se ti, če bi vedela, kaj delajo.

MAGDA: Te gladke, mehke roke?

MEDICINEC: Glej, v njih držim dan na dan nož in režem in iščem v mrtvecih tajnosti življenja in smrti. V njih sem že tehtal možgane učenih ljudi in štel gubice, ki so bile nekoč vsaka zase zibelka živih misli. S temi prsti sem že sledil žilam in vlakencem deklškega srca, ki se je nekoč krčilo v bolesi in utripalo v sreči in ljubezni. To je bilo včeraj. Tisto dekle je skočilo v vodo in utonilo...

MAGDA (*ki je z rastočo grozo poslušala stavek za stavkom, plane kvišku*): Groza! Nehajte! (*Se nasloni na ograjo in vsa trepeče.*) Dekle... skočilo... v vodo... in vi ji režete srce!... Ali nimate usmiljenja?

MEDICINEC: V mrtvecih ni življenja, ni duše, ni ljubezni... (*Pogleda Magdo.*) Zakaj si se umaknila, Magda?

MAGDA: Bojim se vas...

MEDICINEC: Zakaj? Povedal sem ti vse to samo zato, da bi spoznala, kako si želim od mrtvih k živim. In ti si tako lepa, da mora človek ob tebi nehote misliti na življenje in smrt. Vrag naj me vzame, da sem tako neumen! (*Si nalije čašo in izpije.*) Prisedi, Magda! Saj sem fant in ti dekle!

MAGDA: Glava me je začela boleti in v sencih mi kljuva. (*Vzame klobuk z glave in ga položi na stol.*)

MEDICINEC (*vstane in se nasloni tik Magde na ograjo.*) Kako si se razburila, ubožica! Ne misli več na budalosti, ki sem ti jih pravil! (*Premolk.*) Kako lepo je jezero nocoj! Prečudno življenje diha še v noči, daljne luči se svetlikajo v njem in mesec se ziblje v valeh. Ali slišiš?

MAGDA: Kaj?

MEDICINEC: Glej, tam! Riba je prhnila v zrak, za hip se zasrebrila in utonila v temo. Lepo je jezero, še lepše morje v takih nočeh.

MAGDA: Morja še nisem videla.

MEDICINEC: Kot nevesta pojdeš na ženitovanjsko potovanje k morju... v Benetke...

MAGDA: Peter je siromak. Z njim ne bom mogla nikamor.

MEDICINEC: Ah, kaj Peter! Z menoj pojdeš...

MAGDA: Z vami? Nikoli...

MEDICINEC: Z menoj pojdeš kot nevesta... Toda čemu me vikaš, čemu ti je še Peter v mislih? Ali ti nisem dejal, da si moja?

MAGDA: Bojim se vas, gospod...

MEDICINEC: O, Magda, kakšno dete si še! Čuj, jaz nisem gospod, tvoj Pavel sem in ti moje dekle. (*Jo objame in poljubi.*)

MAGDA (*se mu izvije*): Ne, ne. Ne morem verjeti... Saj se samo igrate z menoj!

MEDICINEC: Zakaj mi nočeš verjeti?

MAGDA: Jaz sem uboga deklica, vi gospod. Odkar mi je mati umrla, služim pri tujih ljudeh. Peter mi je edini prijatelj. On je dober človek. Moj Bog, ob sami misli nanj se mi vrti v glavi... Ne, ne...

MEDICINEC: Vrag z njim, s tem tvojim dobrim človekom! Ali ti nisem dober tudi jaz? Ali ti nisem več kakor prijatelj? Na rokah te bom nosil, Magda, ko boš moja. Poglej mi v oči!

MAGDA (*upre oči zaupljivo vanj*).

MEDICINEC: Ti neumno dete! Nič več gospod in vi in Peter! (*Jo objame.*) Samo enkrat mi reci Pavel in vedel bom, da si moja!

MAGDA (*dahne*): Pavel!

MEDICINEC (*jo poljubi*): Ne tako žalostno, dušica! Veselo te hočem videti, kakor si bila danes ves popoldan, ko si pela ob meni čez polja in travnike in skozi loge. (*Po kratkem premolku ugleda na njenih prsah rožo.*) Kdo ti je dal to rožo?

MAGDA: Peter.

MEDICINEC (*ji z naglo kretnjo vzame rožo in jo vrže v vodo*): V vodo z njegovimi rožami in spominom nanj! Zdaj si ti samo moja!

MAGDA (*žalostno*): Pavel, kaj si storil!

MEDICINEC: Nič. Jaz ti kupim drugih, lepših rož.

MAGDA: On ne sme izvedeti, da sem taka... (*Nenadoma zastrmi na drugi breg.*) O Bog, tam hodi...

MEDICINEC (*gleda v smer, kamor strmi Magda*): Kje? Jaz ne vidim nikogar.

MAGDA: Tam hodi ob drugem bregu, siromak... Zdaj stopa pod svetiljko, sključen, ubog, potrta. Kako rad me je imel! In midva se poljubljaval! (*Se nasloni na ograjo in skrije obraz v dlani.*)

MEDICINEC (*se skloni k njej*): Nikogar ni tam, dušica. Senca je šla mimo in ti si se je zbala. (*Boža Magdi lase.*) Potolaži se, tvoj Peter je že davno zlezal v posteljo!

Študentska pesem s kitaro se približuje.

MAGDA (*se vzravna*): Kaj je to?

MEDICINEC: Moji prijatelji se vračajo v mesto. Pojdiva za njimi!

MAGDA (*si dene klobuk na glavo*): Pozno je že... Domov bi morala.

MEDICINEC: Z menoj pojdeš, ljubica. Do belega dne bomo plesali. To bo noč! (*Potrka s čašo ob čašo.*) Natakari! Plačam!

Druga scena.

Nizko nad mizo sveti luč toplo izpod senčnika na košek za šivanje in vezenje in par kosov belega perila. V ozadju sanja za zavesami okno, na desni slutiš vrata na hodnik, na levi ona v Magdino sobico. Ob mizi stojita PETER in MAGDA, ki je vstala s svojega stola. Ona je vsa nestrpna in sitna, on vrti kakor v zadregi svoj klobuk v rokah in se odpravlja.

MAGDA: Kaj še čakaš, Peter? Gospa utegne priti ta hip. Gorje, če te dobi pri meni!

PETER (*trmasto zakrknjen v svoje misli*): K spovedi pojdi, Magda, in vprašaj, ali smeš tako ravnati z menoj!

MAGDA: S teboj?

PETER: Dà, s človekom, ki ti je obljubil, da te vzame za ženo.

MAGDA (*neodločno in brez prepričanja*): Saj ti nisem nič hudega storila... (*Proseče:*) Toda prosim te, pojdi!

PETER: Velika stvar je, dekleta zapeljati...

MAGDA (*nestrpno*): Čemu pridigaš to meni?

PETER: Velika stvar je to tudi zate. Tisti študent, saj veš... On te zalezuje, te mami, ti prisega, a te ne bo poročil nikoli. Vem, kako delajo taki. Zapeljivi pogledi, sladke besede, obeti in prisege najprej, potem vse drugo, ki se imenuje nečistost...

MAGDA (*vzklikne*): Tebi se blede, Peter!

PETER (*kakor bi jo preslišal*): In pride ura, ko dekle omaga. Ona, ki ji je namen postati krščanska mati, se izprevrže v ničvrednico...

MAGDA (*vzkipi od užaljenosti in sramu*): Molči! Ničesar mi nimaš očitati. Poštena sem in se me ni dotaknil še nihče kakor ti s svojimi grdimi besedami. Pojdi pri tej priči in se ne vrni, dokler ne bodo tvoje misli boljše!

PETER (*mirno*): Ne jezi se, Magda! Rad te imam, tako rad, da so iz ljubezni moje besede hujše nego moje misli. Vsa si se izpremenila od tiste nedelje, zato te svarim.

MAGDA: Niti besedice več! Pojdi vendar, da te moja gospa ne zaloti tu! Pojdi!

PETER: Grem, Magda... (*Odide počasi na desno, a se za hip še okrene:*) Nikoli še nisem bil pri tebi, nikoli več ne bom...

Ti me ne razumeš. Bog naj ti pomaga in te varuje! (*Odide.*)

MAGDA (*postoji vsa zamišljena par trenutkov, odide za Petrom na desno in zapre vrata na hodniku. Ko se vrne, sede k mizi, vzame šivanje v roke, naredi par vbodljajev in delo odloži. Zakrije obraz v roke in jih po par trenutkih sklene kakor k molitvi. A čez hip zašepeče brezupno:*) Ne morem... ne morem... Lažem Bogu in sebi...
Zunaj pozvoni.

MAGDA (*plane kvišku in odhiti na desno odpirat. Čez par trenutkov še na hodniku vsa preplašena:*) Pavel, za božjo voljo, ne!

MEDICINEC (*od desne z Magdo, ki ga skuša zadržati:*) Samo trenutek, Magda, da pogledam v ta tvoj kotiček in ti povem ljubo besedo!

MAGDA: Ne, ne, Pavel! Moja gospa pride ta hip domov...

MEDICINEC: Naj pride! Šel sem mimo po ulici in me je nadoma zgrabilo: k tebi moram. Samo za hip, za minuto. Do nedelje, ko se zopet vidiva, je cela večnost...

MAGDA: Samo dva dni... Saj gotovo pridem, kakor si mi pisal. Samo moja gospa...

MEDICINEC (*jo prekine:*) Nič gospa! Ali ona nima svojega gospoda?

MAGDA: Kaj bi rekla, če bi te videla pri meni!

MEDICINEC: Nič. Tudi njo je gospod ljubil kakor jaz tebe.

MAGDA: Toda ona je poročena gospa, jaz pa sem uboga in služim. Stroga je, celo Peter me ne sme obiskovati, dasi ona ve, da sva si dobra.

MEDICINEC: Ne imenuj mi tega človeka več!

MAGDA: Nikogar nimam na svetu, ki bi mu zaupala. On me ima rad, zato mislim nanj. Sam Bog ve, kako mi je hudó, ko se ga spominjam.

MEDICINEC (*ironično:*) Ti si res ubogo dekle! Nikogar nimaš na svetu, praviš... (*Prepričevalno in toplo:*) Ali nimaš mene, ki vsako minuto mislim nate? Svet, ljudje, življenje, vse je zame nič brez tebe. Zakaj sva še tako daleč narazen! (*Jo objame in ona se stisne k njemu, kakor bi iskala zavetja v njegovem objemu.*)

MAGDA (*v njegovem objemu:*) Saj vem, da si dober, Pavel!

Zunaj pozvoni.

MAGDA (*se iztrga vsa preplašena iz njegovega objema:*) Moj Bog, gospa je prišla! Kaj mi je storiti?

MEDICINEC: Nič... Tu ostanem in če me ugleda, ji vse povem.

MAGDA: Ne, ne... Zapodi me še nocoj... Zakaj nisi šel, ko sem te prosila!

MEDICINEC (*se ozre okrog*): Kje je tvoja sobica? (*Stopa na levo.*) Tukaj?

Zunaj pozvoni nestrpneje.

MAGDA (*vsa v obupu*): Kaj naj storim, za Boga svetega!

MEDICINEC (*šepeče na levi*): Brezskrben obraz naredi, nasmej se, pojdi in odpri in ji vošči dober večer in lahko noč! Jaz pa počakam tu v tvojem gnezdecu. (*Izgine na levo.*)

Zunaj pozvoni še nestrpneje.

MAGDA (*tava kakor omotena odpirat na desno. Po kratkem odmoru, ko odpre vrata v stanovanje, se sliši njen glas na hodniku*): Res nisem slišala zvonjenja, gospa. Šivam in sem bila tako trudna, da sem skoraj zaspala. Že tretji večer bedim... (*Bliže:*) Oprostite! Lahko noč, gospa! (*Zapre vrata na hodniku na desni.*)

MEDICINEC (*šepeče od leve*): Ali je šla?

MAGDA (*s prstom na ustih*): Tiho!

MEDICINEC (*se bliža od leve*): Zakleni tista vrata!

MAGDA (*tava k mizi*): Ne morem in ne smem! Še nikoli jih nisem zaklenila. Kaj sem storila! (*Se sesede na stol in zaihti tiho v dlani.*)

MEDICINEC (*gre po prstih na desno in zaklene tam vrata*): Tako... Nihče ne bo slutil, da sem jaz pri tebi. Tudi luč bom ugasnil... (*Ugasne luč. Nato gre tiho v ozadje, odgrne zavese pri oknu in ga polahko široko odpre. V sobo zasiže srebrna mesečina jasne majske noči. Stoječ ob oknu:*) Kako lepa majska noč je nad vrtovi! Tvoja sobica pa okna niti nima in je tesna kakor celica v ječi. Kako moreš spati v njej v takih nočeh, Magda, da te ne zaduši? Kako moreš biti še tako lepa v tej prekleti poselski sužnosti in zatohlosti? Magda, ali me poslušáš?

MAGDA (*se ne gane, tiho ihteč ob mizi*).

MEDICINEC (*gre po prstih k njej, se skloni nad njo in jo boža po laseh*): Kaj sem ti storil, da jokaš? (*Premolk.*) Ali naj grem in se nikoli več ne vrnem?

MAGDA: Saj ne moreš... Vsa vrata so zaklenjena.

MEDICINEC: Skozi okno bom skočil na vrt.

MAGDA: Previsoko je.

MEDICINEC: Iz prvega nadstropja? To je meni šala. Nihče ne bo vedel, da sem bil pri tebi. Do jutra ostanem in bova kramljala.

MAGDA: Greh bi bilo...

MEDICINEC: Ljubezen ni greh. To pravi Peter, ki vidi v vsaki deski že stranico za mrtvaško krsto. Zastrupil bi te rad s svojimi nauki in ti oslepil oči, da bi ne gledale drugega kakor njega. Prevaril bi te rad za srečo in mladost, da bi te užival samo on... Prekleti človek!

MAGDA: Ne kolni mi ga, siromaka!

MEDICINEC: Prav praviš! Vrag z njim, ki naju obletava kakor večča luč! Stopi k oknu!

MAGDA (*vstane in se opre z rokami ob mizo*): Tako trepečem, da bi ne mogla prestopiti niti koraka.

MEDICINEC: Ob oknu ti bo boljše! (*Vzame njen stol in ga nese k oknu.*) Tako! (*Se vrne in vodi Magdo, ki se brez volje opira nanj, k oknu.*) Kako si vsa brez moči! Padla boš, Magda! Naj te držim, ptičica moja plaha! (*Ko prideta k oknu, sede in jo potegne k sebi v naročje.*)

MAGDA (*se upira*): Ne, Pavel, prosim te!

MEDICINEC: Čemu se braniš? Kakor otroka te bom pestoval, naslonila boš glavo na mojo ramo in ne ti ne jaz ne bova vedela, kdaj nama bo noč minula. Začudila se bova, ko bodo začele zvezde bledeti in zardi prvi svit na jutranji strani...

MAGDA (*skrije obraz na njegovo ramo*): Pavel, zakaj mi vse to govoriš?

MEDICINEC: Ne vprašuj! Vprašaj, zakaj gorijo nocoj zvezde tako nizko in svetlo, zakaj diši cvetje s kostanjev v drevo-redu tako opojno, zakaj pedika prepelica tam daleč v polju tako tajno ljubo. Ali ne čutiš, da je vse to pesem ljubezni? Ena sama pesem, dušica? (*Jo poljubi.*)

MAGDA (*se mu skuša izviti*): Pusti me, Pavel! Saj te imam rada, toda...

MEDICINEC (*jo privije zopet k sebi*): Nič besed, Magda, nič prošenj! Kaj zvezde, kaj cvetje, kaj ptica v brazdah! To vse je daleč, a ti si mi blizu in moja, moja, moja... Zatisni oči, zaspi in sanjaj! (*Premolk.*)

MAGDA: Ali me ne boš nikoli zapustil in zavrgel, Pavel?

MEDICINEC: Nikoli... Prisegam ti... Glej, srce ti bije mirneje, čelo ti ni več vroče, tvoje oči so trudne. Daj, da ti jih poljubim, preden jih zatisneš! (*Jo poljubi na oči.*) Ali ti je dobro, Magda?

MAGDA: Dobro...

MEDICINEC: Spi, sladko spi! In ko utone mesec za hišami in zažvižga prvi kos v vejevju, tedaj te rahlo, tiho ponese

v tvoje gnezdece, poljubim in izginem! In domov grede bom vriskal po ulicah kakor fant na vasi.

Po dolgem premolku se zasliši nenadoma izpod okna proseč, bolesten PETROV klic: Magda, deklica moja!

MAGDA (*se zdrzne*): Pavel, kaj je to? Ali me ni nekdo poklical?

MEDICINEC (*izpusti Magdo*): Kaj, taka si? Fantje te hodijo po noči klicat?

MAGDA (*pogleda skozi okno, a se hipoma umakne*): Peter je doli.

MEDICINEC (*ves v gnevu*): Hinavec, svetohlinec! Tako je vasoval pri tebi noč na noč, ti pa praviš, da te je učil, da je ljubezen greh.

MAGDA: Pavel, poslušaj me!

MEDICINEC: Molči! Tako si me premamila, da bi bil prisegel, da si svetnica. O, jaz norec, da sem ti verjel in govoril o zvezdah in cvetju! On pa čaka doli, da zleze k tebi, ko se mu oglasiš!

MAGDA: Še nikoli me ni klical.

MEDICINEC: Nocoj te kliče... Tudi njega je zmešala ta lepa noč... A meni se je zbistrilo... Doli skočim in mu pustim prosto pot. V posteljo, deklica moja! Povem mu, da ga čakaš! (*Se hoče skloniti skozi okno.*)

MAGDA (*ga zadrži*): Za Boga, Pavel, poslušaj me! Še nikoli me ni obiskal, nikoli še poljubil kakor ti. Trenutek pred teboj je bil pri meni, ves zbegani in žalosten, a jaz sem ga spoznala. Morda te je videl, morda uganil, da greš k meni. Prisegam ti, da ni drugega med nama.

MEDICINEC: Prisegaš? Ali misliš, da sem še tako bedast, da ti bom verjel?

MAGDA: Bog me kaznuj, če ni resnica! (*Ga objame in zaihti.*) Tebi ne morem lagati, Pavel!

MEDICINEC (*po premolku*): Prav... Verjamem ti... On me morda ni le videl, morda tudi prisluškuje! (*Glasneje:*) Sedaj naj napenja ušesa, prisluškovalec, da bo slišal, da si moja, samo moja, Magda! (*Tišje:*) Pojdiva v tvojo sobico! (*Jo vede proti levi.*)

MAGDA (*se ustavlja*): Ne, Pavel, ne morem.

MEDICINEC: Moraš, če hočeš, da ti verjamem!

MAGDA (*že ob vratih na levi*): Pavel, imej usmiljenje z menoj!

Oba izgineta na levo. Čez par hipov se začuje še enkrat izpod okna žalujoč, obupan PETROV klic: Magda, deklica moja!

(Dalje prihodnjič.)

Av. Pirjevec / Maks Pleteršnik

(Konec)

Med problemi, o katerih je stalno razpravljala slovenska javnost v drugi polovici prejšnjega stoletja, je bila tudi zadeva slovenskega slovarja, ki je datirala že iz Vodnikovih časov in kateremu so posvetili naši najboljši možje svoje moči. Vodnikov rokopis sta hranila Ravnikar in Metelko, a do izdaje ni prišlo, Murkov slovar (1833. leta) je moral oni dobi zadoščati. Novo podbudo je dal O. Caf, ki je izdal leta 1846. svoj načrt in »proglas zastran noviga slovenskiga slovnika in slovnice«, ⁴⁵ v katerem prosi »očitno prvič in slednjič« ⁴⁶ vse Slovence, ki hranijo »gdež kaki zaklad naše sladke besede«, naj mu ga hitro pošljejo. Caf sam — morebiti najpridnejši in najzanesljivejši zbiralec one dobe — ni nikdar izdal svojega gradiva in leta 1856. tudi ni privolil v Miklošičevo ponudbo, da bi skupno izdala slovar. ⁴⁷

V nov štadij je stopila zadeva, ko se je leta 1848. ustanovilo »Slovensko društvo« v Ljubljani. Na prvi odborovi seji (8. junija) je bilo sklenjeno »de eno nar prvih opravil slovenskiga zbora ima biti naprava slovenskiga besednika, kteriga, sedanjim potrebam primerjeniga, silno potrebujemo« in sledila je prošnja na vse Slovence, ki imajo že »naberke za slovenski slovník«, naj jih društvu prepustijo. Obseg temu slovarju je določilo »Slovensko društvo« kot »mali, pa kolikor je moč popolni besednjak v dveh delih (slovensko-nemški in nemško-slovenski)«. ⁴⁸ »Slovensko društvo« se je resno lotilo dela, Metelko je izročil Vodnikov rokopis, Ravnikar in Caf sta poslala gradivo in poseben

⁴⁵ »Novice«, 1846, str. 32, 35, 40, 44. Zgodovine Wolfovega slovarja ne morem podati na tem mestu v popolnem obsegu.

⁴⁶ Pozneje je objavil Caf vnovič »Prošnjo do Slovenskih pisavcev in vrednikov« (Slovenske novine, II, 1849, list 48. do 50.), kjer razpravlja, po kateri poti »moremo in moramo svoj jezik, kir še blizo ni doveršen, izobrazivati« in prosi, naj bi vsi uredniki in pisatelji nenavadne besede sproti zapisavali in objavljali. »Kteri koli Slovenski časopis« pa naj bi »bar v nekterih osobitih... dokladah navlaš z jezikoslovnimi rečmi, ktere naimer v slovník ino slovnico spadajo, bavit in objavljaj«. Za urejanje nabranega gradiva pa si je zamislil Caf nekako akademijo: »Da bi se v ljubljani Ljubljani, v sercei Slovenstva, odbor Slovenskega slovstva... ustrojil, kteri bi vse, kar bi bečelice od vseh krajev... neutrudljivo nanašale, vkup spravljaj v lepo razporejeno celotino«.

⁴⁷ B. Raič: Oroslav Caf. L. M. Sl., 1878, III—IV d., str. 82.

⁴⁸ »Novice«, 1848, str. 110, 133.

odbor, obstoječ iz 10 članov in 10 namestnikov, je dovršil v «vsakdanjih zbirališčih»⁴⁹ do druge polovice istega leta prvih 46 pol nemško-slovenskega slovarja. Ko bo rokopis gotov, poročajo «Novice»,⁵⁰ ga dobila v pregled Poklukar in Metelko, tiskal ga bo Blaznik. Leta 1850. je pokazal ljubljanski škof A. A. Wolf prvič svojo naklonjenost slovarskemu delu, ko je dovolil na posredovanje barona Drag. Kodelija, odbornika «Slovenskega društva», da smejo tudi bogoslovci en del slovarja izdelovati in istočasno so že poročale «Novice», da bo delo v enem letu dokončano in da je že 900 pol na čisto spisanih. Za stroške prepisovanja pa je podaril neimenovan rodoljub 20 gld. in obljubil za vsako leto isto vsoto, dokler ne bo slovar gotov.⁵¹ Prihodnje leto pa poročajo «Novice», da se nemško-slovenski del «dan na dan pridno izdeluje in bo še pred veliko nočjo iz prvih rok izdelan».⁵² Rokopis «prvih rok» je bil dobro leto pozneje, 13. septembra 1852., res dodelan, nakar so ga dobili v pregled M. Slomšek, J. Grabrijan, J. Burger, Bl. Potočnik, J. Zalokar, M. Ravnikar in drugi,⁵³ ki so veljali kot najboljši poznavalci našega jezika.

Medtem je «Slovensko društvo» prenehalo in ni moglo dovršiti pričetega dela, a posrečilo se je zainteresirati za slovar ljubljanskega knezoškofa Antona Alojzija Wolfa, ki je omogočil izdajo s tem, da je dal potrebna denarna sredstva na razpolago. Kakor pripoveduje Wolfov življenjepisec, je šel Bleiweis 28. decembra 1853. leta k škofu in mu izročil «Koledarček» z Vodnikovo podobo in njegovim životopisom. Ko je škof ob tej priliki omenil Vodnika in njegov nedovršeni slovar, mu je opisal Bleiweis novejšo zgodovino njegovo in izrekel željo, da bi Bog poslal Slovencem mecena, ki bi hotel to delo izdati. «In takoj se rodi v plemeniti duši preblazega kneza misel in sklep — biti narodu svojemu tolikanj zaželen dobrotnik.»⁵⁴ V prvem listu 1854. leta

⁴⁹ Sestanki so se vršili v prostorih študijske knjižnice. Gl. Cigaletov predgovor v *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, I, str. VIII.

⁵⁰ «Novice», 1848, str. 218.

⁵¹ «Novice», 1850, str. 78 in 84.

⁵² «Novice», 1851, str. 22.

⁵³ *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, I, str. VIII.

⁵⁴ Ivan Lavrenčič: Anton Alojzij Wolf. V Ljubljani 1882, str. 35. Podobno poroča Cigale: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, I, str. IX., ki pa datira ta dogodek v začetek 1854. l. Sumljivo je le, da niso «Novice» tega dogodka, pri katerem je igral Bleiweis po Cigaletovem in Lavrenčičevem poročilu vsekakor iniciativno vlogo, **takoj** tako opisale, kakor poznejši viri. Ko pa je opisal V. F. Klun v «*Laibacher Zeitung*», 1854, št. 6., zgodovino slovarja od Vodnikovih pričetkov do Wolfovega sklepa, so prinesle tudi «Novice» njegov opis v 7. listu in tu čitamo še pohlevno trditev, ki je pa v Klunovem originalnem

so »Novice« že javile svojim bralcem za novo leto veselo novico, »da je obljubil škof pripomoči, da pride toliko zaželeni slovenski besednjak Vodnikov na dan... Modri gospod, živo spoznavaši, da v omiko in povzdigo vsacega jezika je dober in potreban časa dostojen besednjak prva potreba, želijo resno, da pride to delo kmalo na dan, in da bi se ne odlašalo iz strahu, da ni popolnoma, ker noben besednjak ne more doveršen biti». Wolfovo ustno izjavo je izpopolnila njegova oporoka z dne 17. avgusta 1858. leta, v kateri je določil, da mora njegov dedič, ljubljansko Alojzijevešče, nositi vse stroške za slovar: »Menil sem,« pravi v 26. členu nemško pisane oporoke, »da moram svoje rojake, ki že željno pričakujejo nemško-slovenski in slovensko-nemški slovar, razveseliti s tem, da sem prevzel stroške za izdajo... Če bi pa umrl, preden bo dovršen tisk obeh delov, katerih dežela tako zelo želi, tedaj nalagam svojemu dediču, Alojzijevešču, da plača vse stroške, ki so potrebni za dovršitev tega dela...» V sedmi seji kranjskega deželnega zbora pa je bil 16. aprila 1861. leta sprejet Tomanov predlog in deželni zbor je izjavil, da je kompetenten paziti na izvršitev Wolfove oporoke, in je res parkrat interveniral pri Wolfovem nasledniku Vidmarju.⁵⁵

Tako so bili po dolgih letih položeni šele temelji slovenskemu slovarju, zasigurana je bila glavnica, treba je bilo dobiti le pravih delavcev, ki bi pričeli. Nemško-slovenski del je urejeval Cigale in ga tudi v primeroma kratkem času dokončal,⁵⁶ a slovensko-nemški del ni napredoval tako hitro. Vsa javnost je čutila živo potrebo po njem, a vprašanje, kako ga urediti, kako in v kakem obsegu ga sestaviti, je reševal vsak po svoje, pričelo se je eksperimentiranje, nabrano gradivo je romalo iz roke v

pisu ni, da je škof v nekem pomenku z dr. Bleiweisom 28. decembra 1853. izrekel blagosrčne domoljubne besede: »Vstani slovar!« Glej tudi Bleiweisovo odprto pismo K. Dežmanu »O zadevah Wolfovega slovarja«. »Novice«, 1876, str. 174.

⁵⁵ Vošnjak: K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja. Lj. Zv. XIII, 1893, str. 234, 303.

⁵⁶ Radi popolnosti naj podam tu še na kratko zgodovino nemško-slovenskega dela. Kmalu po Wolfovi izjavi ob novem letu 1853./1854. so prinesle »Novice« 28. januarja nasvete dopisnika —n. (morebiti Grabrijan?), kako bi se dal slovar »naglo, lahko, dobro in — kolikor moč — popolno dokončati« in Bleiweis je podal pod črto opombo, da ne more zdaj nič povedati, »ker se ravno sedaj obravnujejo zadeve, ki tičejo naj poglobitvi reč, namreč vredništvo besednjaka«. »Novice« od 15. februarja pa imajo prošnjo zastran slovenskega besednjaka, kjer že najdemo Cigaletovo ime. Tekom leta je izšel »list za poskušnjo« in se je tudi že pričelo s tiskom (»Novice«, 1855, list 4. z dne 13. februarja).

roko, prišlo je tudi v marsikatero neveščo roko, ki je lahko miselno ravnala z njim, tako da je celo izgubilo na točnosti in vrednosti.

Avgusta meseca 1859. leta je bival Miklošič dva dni v Ljubljani in ker je želel pojasniti o stanju slovensko-nemškega dela Wolfovega slovarja, je pozval tedanji generalni vikar razne gospe na sestanek. Na tem sestanku se je izjavil Miklošič proti etimološkemu slovarju, ker bi nihče ne bil v stanu tako delo dobro in pravilno dovršiti, želel pa je, naj bi Založkar, ki je imel mnogo nabranega gradiva, svojo zbirko alfabetično uredil in v tem primeru bi mu tudi on sam odstopil svojo zbirko.⁵⁷ A Založkar se je trdno držal svoje «družinske osnove».⁵⁸

Prihodnje leto je izšel nemško-slovenski del Wolfovega slovarja (uredil M. Cigale), poročal je o njem Levstik v «Blätter aus Krain»,⁵⁹ pokazal na osnovne napake tega dela in razložil svoje misli o slovarju sploh in posebej še o slovensko-nemškem delu. Postavil se je na Kopitarjevo stališče, da slovar mora biti zbirati, ne delati, in izjavil, da je treba za slovensko-nemški del še prav marljivo zbirati med narodom. A tako delo zahteva mnogo časa: «Chi va piano, va sano!» zaključuje Levstik svoje poročilo.

V prihodnjih letih je stvar mirovala. Oglasil se je sicer 1861. leta O. Caf in se ponudil Bleiweisu, da je pripravljen lotiti se slovensko-nemškega slovarja,⁶⁰ a menda zaman. Ko se je bližala zapuščinska razprava po pokojnem Wolfu, je poročal Bleiweis 4. decembra 1865. leta na šesti seji kranjskega deželnega zbora, da so rokopisi za slovar že pridobljeni in da je knezoškof že imenoval poseben odbor za ureditev slovarja.⁶¹ To vest so pri nesle že poprej tudi «Novice» in Levstik se je takoj izjavil v celovškem «Slovcu» proti odboru, oziroma urednikom Marnu, Zamejcu in Jeranu, da se boji, da pod tem uredništvom slovar

⁵⁷ «Novice», 1859, str. 268.

⁵⁸ Glej njegov «Odgovor» v «Novicah», 1859, str. 282.

⁵⁹ Zbrani spisi, V, 291–307.

⁶⁰ K. Štrekelj: Pisma in zapiski iz Cafove ostaline. Zb. M. Sl., II, str. 201. Iz vsega Cafovega pisma je videti, da mu je bilo krvavo resno za stvar. Da bi ga nobena druga skrb ne motila, je pripravljen se za dve do tri leta odpovedati vsaki duhovski službi. Da je smatral to delo za nekako življenjsko delo svoje, pa priča stavek: «Jaz sem 47 let star, tedaj zadnji čas, da se toliko ogromnega in važnega dela primem.»

⁶¹ Vošnjak: K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja. Lj. Zv., XIII, 1893, str. 255.

ne bo tak, kakršen bi mogel in moral biti.⁶² Nekoliko dni pozneje pa je zahteval v «Slovcu» dopisnik X. (Levstikov prijatelj Kunšič), naj se pozove Levstik za urednika, ker to «terjajo vsi poštenci narodnjaci razun Ljubljane»⁶³ in kmalu nato je bil Levstik res imenovan za urednika. A že 7. novembra 1866. leta povprašujejo «Novice» v poročilu o Janežičevem slovarju «Kdaj začne izhajati toliko potrební slovensko-nemški slovar?» in Levstik se je takoj odzval,⁶⁴ podal pretres nabranega gradiva in odgovoril: «A kdaj bode rokopis dodelan? — Kadar bodo obrane vse bukve, kar jih še do zdaj nij obranih...» Istočasno je objavil v «Novicah» «Jezikoslovno zrnje» kot nekaj poizkus iz slovarja. Levstik je bil zašel na napačno pot; ni se držal več svojega prejšnjega pravila, naj bo slovar zakladnica slovenskega jezika, hotel je podati več, hotel je podati etimološke razlage in tako delo bi bilo seveda zavleklo dovršitev v nedoločen čas. Pomisleki, ki jih je izrekel Svetec v deželni zboru, so bili deloma upravičeni. Novembra meseca 1868. leta je razpustil knezoškof Vidmar slovarski odbor in Levstik je moral opustiti uredniško delo.⁶⁵

Nadaljnjo skrb za slovensko-nemški slovar je prevzel tedaj deželni odbor, kateremu je izročil stolni dekan Pogačar vse gradivo. Deželni odbor pa je naložil ravnatelju bogoslovnega seminšča, Kramarju, naj bogoslovci zbirko abecedno uredé in jo prepišejo, a se je kmalu prepričal, «da bode še precej nekaj časa preteklo, predno se tisek v rokopisu dovrši». Vnovič se je bavil deželni odbor s slovarjem, ko je deželno sodišče povprašalo, kako je z izvršitvijo Wolfove oporoke, v kolikor se tiče slovarja in na ponovni dopis sodišča je sklical deželni glavar anketo, h kateri je bil pozvan tudi Pleteršnik. Zborovala je 16. julija 1874. leta, a uspeha ni bilo nobenega. Še par let pred anketo (1871. leta) je bil nekaj časa tudi Navratil urednik slovensko-nemškega slovarja, a se je uredništvo «eskamotiralo v druge ali morebiti v nobene» roke.⁶⁶ Na anketi je predlagal Zarnik, naj bi se začela še enkrat obravnava z Levstikom, a proti sta bila Costa in deželni glavar

⁶² Zbrani spisi, IV, 238—246.

⁶³ Zbrani spisi, IV, 316.

⁶⁴ «Novice», 1866, list 46 do 48. — Zbrani spisi, V, 38 do 53.

⁶⁵ Več o zgodovini Levstikovega dela za slovar gl.: Žigon: Prispevek k petdesetletnici. Lj. Zv., XXXIX, 1919, str. 709. do 714. Istotam tudi o delu deželnega odbora in zraven še Vošnjak: K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja. Lj. Zv., XIII, 1893, 234 do 237 in 303 do 305.

⁶⁶ Bleiweisovo pismo, prebrano na anketi. Lj. Zv., 1893, 303.

Kaltenegger, ki je predlagal za urednika Pajka. Pajk je izdelal do leta 1875. črke A do Č, a se je slovskemu delu odpovedal.⁶⁷

Zdaj je stvar mirovala nekako do leta 1880. A še pred tem letom je skušal škof Pogačar pregovoriti Levstika, naj prevzame uredovanje, a Levstik se ni dal omehčati.⁶⁸ Na občnem zboru «Slovenske matice» (14. aprila 1880. leta) je prebral Bleiweis Miklošičevo pismo, kjer vprašuje: «Wie steht es mit dem slovenischen Wörterbuche? Wir haben zur Zeit kein slovenisches Wörterbuch, da, wie es scheint, Murko, Jarnik, Janežič vergriffen sind. Es ist dies ein Fall, der wahrscheinlich bei keiner europäischen Sprache stattfindet. Er gereicht uns nicht sehr zur Ehre.» Kot odgovor temu pismu pa poroča Bleiweis, da so zadnje dni časniki prinesli novico, da se po treh strokovnjakih prične izdelovanje slovenskega slovarja, in ker ta novica ni bila dementirana, smemo misliti, da je resnična, in koncem občnega zbora je predlagal resolucijo, ki je bila tudi soglasno sprejeta, da je občni zbor «zadovoljno slišal glas po časnikih, da se prične izdelovanje toliko nam potrebnega slovensko-nemškega slovarja, in do svetlega gospoda knezoškofa izreka nado, da se pričeto delo bode kmalu dovršilo». Bleiweisova trditev o odboru treh strokovnjakov je bila menda zgolj kombinacija, ki je prišla iz «Triesterzeitung» v «Slovenski Narod».⁶⁹ Po nemškem tržiščem listu poroča «Slovenski Narod», da je izvrstna pisava najnovejše Levstikove knjige (Globočnik-Levstik, Nauk slovenskim županom. V Ljubljani 1880.) dala knezoškofu Pogačarju povod, da je ponudil Levstiku, naj prevzame uredovanje slovenskega slovarja. «Ne dvomimo, da se Fran Levstik, katerega goreče rodoljubje je znano, znova loti tega ogromnega posla, pri katerem si najbrž v prvi vrsti izbere sodelavcema znamenita slovenska

⁶⁷ Slovensko-nemški slovar, I, str. IV. Po Bleiweisovem poročilu je izročil Pogačar uredništvo Pajku že pred ono sejo. «Novice», 1876, str. 190.

⁶⁸ Tako Levec, Levstikovi zbrani spisi, V, 328, ki datira kot priča Pogačarjev poskus v leto 1879. Pleteršnik pa trdi, da si je Levstik izprosil dva pomočnika, toda se je kmalu zopet premislil in urejanje odpovedal, ter datira to pred l. 1880. Slovensko-nemški slovar, I, str. IV. Mislim, da je treba tu ločiti Levčevo poročilo od Pleteršnikovega. Pleteršnik je najbrž združil dogodke 1880. l. z onimi l. 1879. Glej zgoraj nadaljevanje. Zopet drugače poroča Vošnjak (Lj. Zv., 1893, str. 305), češ, da se je Pogačar že 1875. l. zopet obrnil na Levstika, da bi izdelal slovar. «Levstik se je lotil dela z znano svojo temeljitostjo, toda knezoškof je uvidel, da po tem poti nikoli ne pridemo do slovarja, in Levstik je, ker se s knezoškofom ni mogel sporazumeti zaradi slovarjeve uredbe, delo ustavil.»

⁶⁹ «Slovenski Narod», 1880, št. 65, «O slovníku slovenskem». «Slov. Narod» navaja samo «tržiški nemški list», «Slovenec» pa «nemška teta Triesterica». Ker mi «Triesterzeitung» ni na razpolago, se držim poročila v «Slov. Nar.»

pisatelja profesorja Frana Levca in profesorja M. Pleteršnika.»⁷⁰ «Slovenec» pa je nekoliko ironično pripomnil: «Kdor bere nemško teto Triesterico in po njej «Slovenski Narod» pa «Novice» in v njih razpravo Cigaletovo o «Slovenskem županu», ne ve, kaj bi si mislil.»⁷¹ Akoravno niso dovedla pogajanja z Levstikom do nobenega zaključka, se je vendar leta 1880. odločila nadaljnja usoda slovenskega slovarja. Meseca avgusta se je peljal J. Vošnjak v Goričane h knezoškofu Pogačarju in ga prosil po želji nekaterih rodoljubov, naj skrbi za izdajo slovarja. Škof je obljubil, da skliče zborovanje in naročil tedanjemu škofovskemu kaplanu A. Koblarju, naj vpraša poprej Pleteršnika, ali bi bil pripravljen urediti slovar, kar je Pleteršnik tudi pogojno obljubil, ako mu pomagajo drugi filologi. Dne 4. oktobra istega leta so se sestali v navzočnosti škofa in kaplana Koblarja Krek, Vošnjak, Kermavner, Levec, Vodušek, Wiesthaler in Pleteršnik. Krek je pregledal zbrano gradivo in izrekel uničujočo sodbo o njem. Bil je mnenja, da bi se moralo pričeti gradivo čisto iznova zbirati, ker se iz njega ne dá ustvariti znanstveno urejen, historičen slovar in tako se je sklenilo sestaviti praktičen slovar. Delo naj bi izvršil odbor, kateremu je bil Krek predsednik in Pleteršnik podpredsednik. Odbor se je lotil dela in pričel z izpisavanjem Cigaletovega in Janežičevega slovarja in važnejših knjig, ki so izšle od leta 1873., to je od Cafove smrti. Izpisale so se tudi «Novice», Stritarjev «Zvon», vse knjige «Družbe sv. Mohorja» in «Slovenske Matice» ter Jesenkovi in Levstikovi spisi. S tem se je nabralo mnogo novega gradiva. A kmalu se je pokazalo, da skupno delo tudi le počasi napreduje, da ne bo ugodnega uspeha, in škof Pogačar je sklenil, da izroči uredništvo enemu izmed profesorjev. Ponudil ga je Pleteršniku, ki ga je tudi sprejel in bil z dekretom od 22. februarja 1883. leta imenovan za urednika slovensko-nemškega dela Wolfovega slovarja.⁷²

Gradivo, katero je sprejel Pleteršnik, je bilo dokaj različne vrednosti. Bili so plodovi dela resnih znanstvenikov, marljivih in

⁷⁰ Do kakih definitivnih sklepov med Levstikom in Pogačarjem torej očitno ni prišlo l. 1880. In tudi imenovana sotrudnika, Pleteršnik in Levec, ki bi morala biti pač v prvi vrsti poučena o stvari, tega ne omenjata. Glej tudi opombo 68.

⁷¹ «Slovenec», 23. marca 1880. O Levstikovem «Nauku slov. županom» je objavil Cigale v «Novicah» (str. 78 in 86) poročilo in grajal predvsem Levstikov pretirani purizem in posamezne izraze.

⁷² Vošnjak: K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja. Lj. Zv., XIII, 1893, 305. Glej tudi Pleteršnikov uvod prvemu zvezku slovensko-nemškega slovarja, str. III. do V., in Lj. Zv., I, 1881, 706.

točnih zbirateljev narodnega zaklada, a bilo je vmes delo dilemtantov, semeniščnikov in šolarjev. Vse pa je bilo zbrano brez enotnega načrta.⁷³ Kako brezglavo pa so delali prejšnji prepisovalci, priča dejstvo, da je bilo treba Miklošičevo, Cafovo in Založkarjevo gradivo na novo urediti. Ker niso prepisovalci niti dostavljali črke M, C ali Z in ker so po prepisovanju Cafove listke uničili, je bilo onemogočeno navesti vir, katerega je imel Caf pri vsaki besedi natančno zaznamovanega. Caf, ki je zbiral za slovar nad 30 let, ni zapisoval samo med narodom, temveč je tudi ekscerpiral starejše slovenske knjige.⁷⁴ S tem je tudi izgubila Cafova zbirka po tuji krivdi na vrednosti in tega Pleteršnik ni več mogel popraviti.

Za dopolnitev gradiva je Pleteršnik prečital in izpisal vso važnejšo literaturo starejših dob in tudi važnejše nove publikacije. Popolnosti seveda ni dosegel in je tudi spričo gradiva ni mogel doseči. Pri dopolnjevanju je bil Pleteršnik skorajda izročen slepi sreči. Uničevanje originalnih Cafovih listkov se je silno maščevalo nad — nedolžnim. Urednik ni vedel in ni mogel vedeti, katere knjige je Caf že izpisal in tako je bilo sistematično dopolnjevanje Pleteršniku onemogočeno. To je menda največja hiba Pleteršnikovega slovarja, katere pa ni za krivil urednik, temveč oni, ki so dajali dragoceno gradivo v nevesne roke.

Pleteršnik se je lotil dela z vso vnemo⁷⁵ in že 1884. leta čitamo v «Ljubljanskem Zvonu» obvestilo, da so že urejene črke A—D.⁷⁶ Kmalu nato poroča Pleteršnik sam, da je urejevanje dospelo do črke H, da pa ni mogoče gradiva hitreje urediti, «ker je tako obilno, tako različno po vrednosti in tako nepripravno zbrano». Ker tudi ne kaže začeti s tiskom, preden bo vse gotovo, je še čas gradivo pomnožiti, zaradi tega pozivlje vse, ki žive med narodom, posebno pa dijake, naj nabirajo manj znane besede.⁷⁷

Iz kaotičnega gradiva je zgradil Pleteršnik harmonično stavbo in ji vdahnil življenje. Zavedal se je, da «jezik, kateremu se ne dá s kratkimi glavnimi pravili določiti naglaševanje, je neogibna

⁷³ Rokopisno gradivo je obsegalo zbirke Miklošiča, Caf, Založkarja, Majarja, Levstika in večje ali manjše zbirke, katere je dobil Pleteršnik iz raznih krajev Slovenije.

⁷⁴ Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, I, str. V. in VI.

⁷⁵ Na prošnjo J. Zl. Pogačarja in s posredovanjem A. Winklerja je dobil najprej enopolletni dopust, pozneje je pa poučeval le pet do devet ur. Programi I. ljubljanske gimnazije, Lj. Zv., III, 1883, 207, in Slovensko-nemški slovar, I, str. V.

⁷⁶ Lj. Zv., IV, 1884, 250.

⁷⁷ Lj. Zv., 1884, 509.

potreba, v slovarjih na besede staviti naglasna znamenja» in «potrebno je tudi pri takem jeziku, kateri nima zadosti popolnega črkopisa, ki bi za vse različne glasove tudi različne pismenke ali pismenske znake imel, vsaj v slovarju rabiti taka razločevalna ali diakritična znamenja, da se omogoči pravilno izrekanje jezika».⁷⁸ To dvojje je moral Pleteršnik torej izpeljati in to mu je tudi uspelo. S tem pa je dvignil slovar visoko nad vsakdanjo praktično uporabljivost in mu dal znanstveno vrednost.

Zahteve, naj se v slovarju natančno zaznamuje kvantiteta in kvaliteta glasov, ni izrekel prvi Pleteršnik, izrekli so jo pred njim že drugi, tako n. pr. Levstik leta 1860. v poročilu o nemško-slovenskem delu Wolfovega slovarja in Škrabec je podal v razpravi «O glasu in naglasu našega književnega jezika»⁷⁹ programatično izjavo: «Druga potreba, ki mi je bila pred očmi, se tiče našega novega slovenskega slovarja. Enaka dela se pri nas ne morejo vsacih deset let nova delati, treba je torej skrbeti, da bo zdaj, kedar bo, kolikor mogoče popolnoma. Nikaker pa se ne more imenovati popolnoma slovar, ki nima le navadnim vsakdanjim potrebam vstrezati, temuč tudi vsem zahtevam jezikoslovne vednosti na današnji visoki stopnji, ako se v njem glas in naglas, to je izreka vsaketera besede, ne najde natanko zaznamovana. Ne bo si treba sicer kake nove abecede v ta namen izmišljati, ali treba bo vendar prevdariti, kako bi se dala tudi brez čudnih novih čerk prava izreka v besednjaku natančno določiti, tako, da se bo podoba besede kar naj menj mogoče razlikovala od nje podobe v dozdanjem navadnem pismu.»⁸⁰

Določiti glas in naglas ni bila tako lahka stvar. Saj se je pri nas v oni dobi na tem polju šele ledina orala. Prvi, ki je natančneje prisluškoval slovenskemu naglasu, je bil Luka Svetec,⁸¹ sedem let pozneje se je oglasil Škrabec z omenjeno razpravo in zopet je minilo osem let, preden je Valjavec pričel objavljati v Radu jugoslovanske akademije svoj «Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku».

Predvsem je bilo Pleteršniku rešiti vprašanje, s katerimi znaki naj zaznamuje glas in naglas. Svetec je prevzel v svojo razpravo

⁷⁸ Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, I, str. IX—X.

⁷⁹ Program novomeške gimnazije 1870. l. Ponatisnjena v Škrabčevih Jezikoslovnih spisih, I, 2—59.

⁸⁰ Škrabec: Jezikoslovni spisi I, 3.

⁸¹ O slovenskem naglasniku ali akcentu. «Novice», 1863, list 7. do 9., 13., 14., 16.

Mažuraničeve znake, ki so bili le deloma enaki Vukovim, Škrabec je uporabljal 1870. leta od Vuka in Mažuraniča različne znake, katere je pozneje na platnicah »Cvetja« zopet izpremenil, Valjavec pa je rabil Vukove znake, prikrojene tako, da so zaznamovali tudi glas. Pleteršnikova rešitev je bila na videz enostavna in preprosta, Škrabčevih znakov ni sprejel, pač pa je sprejel za naglas tri Vukove znake (ˆ ˆ ˆ), izgovarjavo raznih o in e pa je označil s piko, oziroma s kljuko pod črko, za polglasnik je vpeljal črki e podoben znak in za »trdi« l poljski ł. To je zadoščalo in je prekosilo Škrabčeve znake daleko, vsaj kar se tiče zahteve, naj se podoba besede kar najmanj razlikuje od nje podobe v dozdanjem navadnem pismu.

Razen urejevanja in dopolnitve izročene mu gradiva, določitve naglasnih in diakritičnih znakov, določitve in označbe naglasa in izreke, je čakala Pleteršnika še ena naloga, kritični pretrsgradiva, ki je bil nujno potreben, saj so se sestavljenci naših starejših slovarjev, nabiratelji besednega zaklada in drugi pismouki pogostoma ravnali po Prešernovem izreku »iz svojih bomo to možgan dodali«. Takih stvari pa je bilo mnogo, ne samo v starejših in sodobnih spisih, temveč tudi med rokopisnim gradivom.⁸² To tudi ni moglo drugače biti v dobi, ko si je morala slovenščina šele polagoma osvajati širše kroge kulturnega življenja. Nastal je torej nov težak problem: omejiti pravilo, da spada v slovar vse, kar se nahaja v literaturi in kar narod govori, ali pa sprejeti vse, ne glede na to, ali so tvorbe pravilne ali spakezdranke. Pleteršnik si je izbral prvo pot, pač s stališča, da ni namenjen slovar samo znanstvenikom, temveč vsemu narodu, in da bo v naših razmerah služil pisateljem in izobraženstvu sploh kot korektiv. Pod tem vidikom lahko odobravamo in zagovarjamo Pleteršnikovo omejitev, nikakor pa ne s stališča filologa, ki ne more in ne sme pri inventarizaciji jezika prav nič koncedirati. Pleteršnik je ubral pot omejitve: »Ako so slovarjepisci napačno in brez potrebe za slovar kovali besede... ako so pisatelji napačno narejene ali brez potrebe iz drugih slovanskih jezikov vzete besede kje kedaj rabili, katere si v knjigi nobene veljave niso pridobile, takih besed... ni kazalo sprejemati. Prav tako se tudi ni sprejemala večina takih tujih besed, katere prosti narod sicer pogostoma pa brez potrebe rabi...«⁸³ Jasno, da so se morale iz tega roditi nove težkoče in za vestnega leksikografa bridko spoznanje, »da je težko določiti mejo med tem, kar se ima sprejeti

⁸² Levstik: Zbrani spisi, V, 51.

⁸³ Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, I, str. VII.

in kar ne, in mnogo se je moralo prepustiti subjektivnemu razsodku»; zopet je moralo slediti novo koncediranje: «Mnogokrat se je sprejela katera beseda, dasi tuja in redka, ker je za jezikoslovca zanimiva.» Tako postopanje ne odgovarja nalogam, ki jih ima leksikograf.⁸⁴ Sicer, kaj bi o tem godrnjali! Odbor je naložil Pleteršniku z odobravanjem slavista Kreka, naj sestavi praktičen slovar, kakršen je n. pr. Filipovičev «Rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika», da smo dobili slovar, ki odgovarja znanstvenim zahtevam, slovar, ki je eminentno pripomogel našemu znanju o slovanski akcentologiji, je Pleteršnikova zasluga. Dovršil je stavbo, katero so gradile generacije slovenskega rodu in kronal delo neštetihi slovenskih rok.⁸⁵

Popravi: V 4. št. na str. 240. v prvi vrsti je izpadel pri korekturi Pleteršnikov rojstni datum 3. decembra 1840.

Honoré de Balzac / Lepa Imperija

(Iz «Contes Drolatiques»)

(Konec)

O kna so bila zastrnjena, z gospo vred je bilo vse tako nališčano in nakrišpano, kakor da pričakuje najmanj kneza iz rimskega cesarstva. Sicer pa je prevejanec, zamaknjen ob presveti Imperijini lepoti nekako slutil, da ne bi ne cesar, ne gradnik, ne kardinal ali papeški kandidat nocojšnji večer izpodrinil njega, ubornega farčka, ki ni imel drugega v svoji mošnjici ko gada in Lelja. Vedel se je kakor velik gospod, se bahal in napravil dvorjanski poklon, ki nikakor ni bil neokreten; gospa mu je vrgla plamteč pogled, rekoč: «Sedite kraj mene, da bom videla, če ste se kaj izpremenili od včeraj.»

«Precej sem se,» je dejal.

«Kako to?» je vprašala.

«Včeraj,» je odvrnil malopridnež, «sem vas ljubil! ... Nocoj se pa ljubiva; uboga para sem bil, zdaj sem pa bolj bogat kakor kralj.»

⁸⁴ To postopanje je grajal že V. Oblak, ki pa sicer glasno prizna Pleteršnikove zasluge: Archiv für slavische Philologie, 15, 594 do 601. Daljšo razpravo o Pleteršnikovem slovarju je napisal ruski slavist B. M. Ljapunov: Несколько замечаний о словенско-нѣмецкомъ словарѣ Плетершника. Одесса 1902. 72 str.

⁸⁵ Pleteršnik je sodeloval tudi pri slovenski izdaji Rožkovega latinskega slovarja: I. A. Rožek, Latinsko-slovenski slovník za tretji in četrti gimnazijski razred ... V Ljubljani 1882. (IV) + 446 + (II) str.

«Ti mali, mali!» je radostno kliknila, «resnično si se predru-
gačil, saj vidim, da si iz mladega farčka postal navihan vražjak.»

In sedla sta vkup pred zakurjeno levo, ki je kot odsev
njunega notranjega žara povsod razsipala opojno toplino. Na
jedačo in pijačo nista mislila, ves čas sta se golobčala z očmi in
se nista dotaknila nobenega pladnja.

Baš ko jima je obema najbolj dobrolo in ljubilo, je nena doma
nastal pred durmi divji vik in krik, kakor da se vne ljudje peró
in deró.

«Gospa,» je pribrzela hišna, «zdaj bo pa druge strune napeti.»

«Kaj?» se je hotnica zadirčno obregnila kakor zlovoljen trinog,
ki ga motiš.

«Kurski škof želi z vami govoriti.»

«Vrag naj ga jaše!» je odvrnila in ljubeznivo pogledala Filipa.

«Gospa, luč je videl skozi špranje, zdaj pa razgraja in robanti.»

«Reci mu, da me mrzlica trese, pa se ne boš zlagála; zakaj
resnično sem bolna za temle farčkom, ki mi kopitlja po možganih.»

Ali še ni bila končala svojih besed, toplo stiskajoč Filipu raz-
greto roko, kar je prilomastil debeli kurski vladika, sopeč in
hropeč od jeze. Njegovi tekači so sledili za njim, noseč nazarensko
glavâtico, otodi potegnjeno iz Rena, na plitvici od suhega zlata,
potem pa dišavin in mirodij v umetelnih skledicah in tisoč slad-
karij poleg žganic in paljenk, kakor so jih pripravljale svete
redovnice njegovih opatij.

«Buzaraca!» je zapihal z debelim glasom, «jaz naj čakam, da
me zlodej odnese, tička golobička; če pa me hočeš prerano poslati
k vragu...»

«Vaš trebuh bo nekoč imenitna nožnica za meč,» je odvrnila.
Lepe in ljubke obrvi so se ji naježile, da te je kar zazeblo.

«Pa tale mladi cerkveni pevec, ali je že prišel k zauživanju?» je
dejal prezirljivo ter okrenil svoj široki, zaripli obraz v srčkanega
Filipa.

«Prevzvišeni, poklicali so me, da bom gospo izpovedal.»

«Oho! tako slabo si podkovan v kanonskem pravu? ... Ženske
izpovedovati ob tej pozni uri je pridržano škofom ... Kar poberi
šila in kopita, pastiruj med preprostimi menihi in ne vračaj se
lesem, drugače te izobčim.»

«Da se mi ne ganete z mesta!» je zavpila v gorečem gnevu
Imperija, ki je bila v srdu še lepša nego v ljubezni, že zato, ker
je bilo oboje skupaj, ljubezen in srd. «Ostanite, prijatelj, tu ste
doma!»

Tedaj je spoznal, da je bil edini ljubljeneec.

«Ali ni zapisano v brevirju, posebno pa v evangeliju, da bomo vsi enaki v dolini Jozafat?» je vprašala vladiko.

«To si je izmislil peklenščak, ki je potvoril sveto pismo; zapisano pa je res,» je odvrnil debeli valiž, kurški škof, ki ga je mikalo sesti za mizo.

«Tak tedaj sta oba enaka tudi pred menoj, ki sem na tem svetu vajina boginja,» se je odrezala Imperija. «Če pa vam ni všeč,» je dela škofu, «vas bom dala lepega dne med glavo in ramo prav nežno zadaviti, to vam prisegam na vsegamogočnost svoje tonzure, ki je vsaj toliko vredna ko papeževa!»

Ker pa bi bilo škoda, če bi se bila glavâtica shladila, in ker jo je skominalo tudi po zlati skledi, po lončkih s slasticami in oblizki, je candra spretno zasukala: «Usedite se in pijte». Svojemu ljubčku pa je premetenka, ki ni prvič igrala take komedije, pomežikala, češ, naj se ne zmeni za nemškega trebušnika, ki bo v kratkem spričo Vinka Loziča pozabil na Lelja.

Hišna je pomagala zavaljenemu vladiki, da se je udobno zasedel za mizo, Filipa pa je popala togota, da ni golsnil ne črne ne bele. Saj se je videlo, da se mu bo vsa sreča izkadila, zategadelj je klical nad vampeža več hudičev, nego je kutarjev na zemlji.

Bili so že precej nad pol kosila, ko se mladi duhovnik še ni bil omrsil; gladoval je samo po Imperiji, prižemal se je ob njo, ne da bi katero zinil. Zgovoren pa je bil v onem jeziku, ki ga gospe dobro razumejo brez pik, vejic, naglasov, črk, velikih ali malih začetnic, brez podob in prilik, brez opomb, opazk ali ilustracij.

Tolsti škof, velik požeruh in silno pozoren na cerkveno obleko posvečene polti, v katero ga je bila zašila njegova rajnka mati, je mirno gledal, ko mu je gladka in voljna roka gospodinjinina nalivala kupico za kupico z izbranimi vini.

Baš se mu je prvikrat slišno kolcnilo, kar se začuje s ceste kramola in razbota jahaškega krdela. Mnoštvo konj, glasno vpitje «veeha», «prpr» in «dijo» konjarjev je svedočilo, da je prispel najmanj kak kraljevič, ki hoče naskočiti hram Ljubezni.

In zares, skoro nato je vstopil v sobano kardinal Raguza, ki se mu hlapci niso upali zastaviti pot. Ob tem žalostnem pogledu sta bila uboga lovača in njen družè potrta in poparjena, kakor da jima je mačka mlade snedla; kajti laže bi bilo s hudirjem črešnje zobati nego izpodrivati tega kardinala, tem bolj, ker se ni vedelo, kdo bo drugi dan papež, saj so se bili vsi trije kandidatje krščanstvu v prid prostovoljno odrekli trojni kroni.

Kardinal, prebrisan Italijan z gosto brado, zvitorepec, ki je spletkaril na cerkvenem zboru, je na prvi pogled spoznal, kam

pes taco molí. Kot bi mignil, je pretehtal in pretuhtal svoj načrt, kako mu je ravnati, da si bo dobro naložil to pojedino. Prignal ga je meniški glad; in da si ga odganjal od mastnega zalogaja, bi ti bil kot nič zabodel pet ljudi ali pa prodal svoj drobec svetega križa, kar bi se reklo početi bogoskrunstvo.

«Hej, prijatelj!» je pozval Filipa k sebi.

Ubogi Touranček je bil bolj mrtev ko živ; slutil je, da se peklenski nebodigatreba štuli v njegove posle. «Kaj zapoveste?» je plaho vprašal groznega kardinala.

Ta ga je prijel za roko, ga povedel k stopnicam in ne da bi se obiral, je zapičil svoje oči v mladeničeve, rekši: «Salo komarjevo, ti si vrli hlapčič, in žal bi mi bilo, ako bi moral tvojo butico poučiti, koliko tehta tvoj trebuh..., takovo zadoščenje bi me utegnilo stati kako nadárbito in mošnje cekinov na stare dni... Tak izbiraj: ali se poročiš s kakšno opatijo za vse žive dni ali pa z gospo Imperijo za nocoj in jutri umrješ.»

Bore Touranec mu je ves obupan dejal: «In če se je vaša prevzvišenost ohladila, se bom smel vrniti?»

Kardinalu je šlo sicer na smeh, vendar je resno pripomnil: «Izbiraj med konopljeno ovratnico in mitro!»

«Ampak,» je dejal duhovniček, «debelo, mastno opatijo!»

Kardinal je vstopil v izbo, poiskal pisalo in načočkal na košček popirja nakaznico francoskemu poslaniku.

«Milostivi gospod,» se je drznil Touranček, medtem ko je pismenkoval ime opatije, «kurskega vladiko pa ne bo tako zlahkoma odpraviti kot mene, kajti on ima toliko opatij v svoji škofiji, kolikor imajo vojščaki krčem v našem mestu. Sicer pa je naš treskan kot čep. In glejte, da vas zahvalim za izvrstno opatovino, sem vam dolžan dobrega opozorila... Veste, kako je zločest ta šembrani oslovski kašelji, ki se tako naglo širi in je v zadnjih letih kroto opustošil Pariz. Recite mu, da prihajate od blagega starega prijatelja, bourdelskega nadškofa, ki ste mu prinesli svetotajstva za umirajoče. Boste videli, kako bo odprhnil, kakor pleve, če veter puhne vanje.»

«Oho!» je kliknil kardinal, «več zaslužiš kot opatijo. Hencano ne bodi, prijateljček, ná sto zlatih dukatov za potovanje v opatijo Turpinovo. Včeraj sem jih priigral, pa ti jih podarim.»

Poslednje besede je razložila levinja Imperija; ker je obenem videla, da je Filip Mali odmevlil, ne da bi ji bil vrgel vsaj zadnji žgačkavi pogled ljubezni in poklonstva, ki ga je upala, je pihala liki sova, spoznavši strahopetnost podlega farčiča. Ni bila namreč še dovolj katoliška, da bi bila svojemu ljubimcu odpustila, ker jo

je pustil na cedilu, namesto da bi bil znal, če treba, umreti za njo. Zategadelj ni strupeni in zaničljivi pogled, ki ga je vrgla za njim v zasmeh, pomenil nič manjšega ko smrtno obsodbo.

Kardinal si je mel roke. Ta laški blodnik in babež je bil preverjen, da bo opatija čimprej zopet njegova. Touranček pa se ni ne dosti ne malo brigal za vse to, na tihem se je odstranil, klapočno je odključal in stisnil rep med noge, kot polit cucek, ki ga je dekla izpod mize izvlekla.

Gospa pa je globoko zavzdihnila. Ves človeški rod bi bila premikastila, da ga je imela v pesti, kajti ogenj, ki jo je palil v drobno, ji je stopil v glavo in vse naokoli ji je kar migotalo od samih iskric. Ni čudo, saj je bil to prvi svečenik, ki se ji je drznil kaj takega nagosti. Kardinal pa se je nasmihal, misleč, da bo iz njenega srditega peneža nakoval zase peneža.

Ali ni bil premeten in pretkan? Saj pa tudi ni zaman nosil rdečega klobuka.

«Ha, ha, dragi stričko,» je rekel škofu, «veseli me, da sem v vaši družini, in prijetno mi je, da sem se odkrižal bornega cerkovnika, ki ni bil dostojen naše krasne gospe; sicer pa, moja zala, mila miška, da ste se približali temu preprostemu duhovnu, bi bili storili nevredno smrt.»

«Kaj, kako?»

«To je pisar gospoda nadškofa v Bourdeauxu... Blagi starec je davi obolel za črno kugo...»

Vladika je otvoril usta na stežaj, kakor da hoče pogoltniti cel brus sira.

«Strela, odkod pa to veste?» je vprašal.

«Odkod?» je odgovoril kardinal ter prijel blagega Nemca za roko, «poprej sem mu prinesel sveto popotnico in ga del v poslednje olje... Obtorej plove sveti mož z razpetimi jadri v nebeški raj.»

Kurski vladika je pokazal, kako utegnejo debeluhi biti lahki, ker trebušniki imajo po božji milosti in v nagrado za svoj težki tovor prožne cevi v notrini, kot nekake balone. In tako je škof odskočil, ves oznojen od groze in že kašljajoč kakor vol, ki je našel puh v svoji rezanici. Bled in prepaden jo je ucvrl po stopnicah, gospe pa še zbogom ni rekel. Ko pa so se zaloputnile duri za škofom, ki je že dirjal na ulico, se je gospod Raguza razkrohotal.

«No, zlata dušica,» se je rogal, «ali nisem vreden, postati papež? Ali pa še rajši tvoj ljubček za nocoj?»

Imperija pa je bila videti resna. Kardinal se ji je približal, da bi jo presrčkano objel in jo zaljubljeno božal, kakor imajo navado kardinali, bohotnejši mimo drugih smrtnikov, celo mimo vojščakov, ker pač pohajkujejo in ne kvarijo svojih sokov z duševnim naporom. Krasotica pa se mu je odmaknila.

«Jejhata, jejhata, moja smrt hočeš, norec maziljeni... Glavna stvar vam je, da se zabavate, zlobni zvodnik, kaj vam je do moje kože; če me umoriš, ali me boš potlej razglasil za svetnico, kaj? ... Kako, kugo imate, pa me hočete? Poberi se proč, neumni žrec... Nikar se me ne dotikaj,» je zakričala, videča, da se hoče vnovič približati, «sicer te poščegetam s temle bodalcem!»

In prevejanka je potegnila iz svoje torbice čeden stilet, ki ga je umela ročno sukati, če je potreba nanesla.

«Ampak, srček srebrni, sladki moj paradižek,» je dejal z nasmehom, «ali ne vidiš zvijače? ... Saj sem vendar moral pregnati tega kurskega bika.»

«Pa dobro,» je nadaljevala, «če me ljubite, se bo zdaj izkazalo... Hočem, da takoj odidete. Ako vas je bolezen ujedla, vam ni nič do moje smrti. Zadosti vas poznam, da si lahko mislim, kako izlahka bi vi dali zadnji belič, samo da bi še malo veselja užili na smrtno uro. Na svet bi poslali drugi vesoljni potop. O, v pijanosti ste se sami s tem ponašali. Jaz pa ne ljubim drugega, ko sebe samo, svoje zaklade in svoje zdravje... Hodite, in če vam ne žedi najnovejša poštajna v drobu, me obiščite jutri... Danes te mrzim, dragi kardinalček,» je dodala smeje se.

«Imperija,» je kliknil in kleknil kardinal, «moja sveta Imperija, daj no, ne posmehuj se mi!»

«Ne,» se je odzvala, «svetim in posvečenim stvarem se jaz nikoli ne posmehujem.»

«Kaj! grda capajdra, izobčim te... Jutri!...»

«Hvala bogu. Drugega vam ne pride več v vašo kardinalsko glavo?»

«Imperija! ti vražja satanela... ah, zasekalo se mi je... prelepa moja, moja mala mojica...»

«Nedostojni postajatelj!... Nikar ne poklekujte, sram vas bilo!»

«Hočeš, da ti dam odvezo in articulo mortis (za poslednjo uro)?... Bi rada vse moje imetje, ali še bolje, želiš mar iver pravega svetega križa?... Hočeš?»

«Vse nebeško in vse pozemsko bogastvo mi ne bi moglo nocoj preplačati srca,» je dejala med smehom. «Bila bi najzanimarnejša grešnica, nevredna prejeti telo našega Zveličarja, gospoda Jezusa Krista, če ne bi imela svojih trm.»

«Hišo ti zapalim!... Čarovnica, naredila si mi... Na lomači te dam sežgati... Poslušaj me, ljubica, mila mucka. Najlepši prostor ti obljubim v nebesih! Kaj praviš na to? Ne maraš! Smrt... smrt čarovnici!»

«Ho, ho, ako pa jaz vas poprej ubijem, milostni gospod?»

In kardinal se je penil od togote.

«Saj ponorite,» mu je velela. «Odidite no... Drugače mi še zbolite.»

«Še bridko se ti bo to opletalo, kadar bom papež.»

«Babež bo papež, ali vendarle meni pokoren.»

«Kaj pa naj storim, da ti nocoj ustrežem?»

«Poberi se!»

Kakor pastiričica je odskakljala v svojo čumnato in zataknila zapah, pustivši samega kardinala, ki je rohnel in robantil, potem pa hočeš nočeš moral lisici sesti na rep.

Ko je bila Lepa Imperija sama — v komenu je plapolal ogenj, miza je bila še obložena, manjkalo je samo mladega farčka — jo je obšla taka jeza, da je raztrgala vse svoje zlate verižice, rekoč:

«Tri sto kosmatih hudičev, če je malček kriv, da sem jo tako grdo zagodla kardinalu in se spustila v nevarnost, da me jutri otuje, ne da bi imela z njim veselja... do mile volje, nočem prej umreti, dokler ga živega ne denó iz kože pred mojimi očmi.»

«Joh,» se je zajokala in takrat so ji tekle prave solze po licu, «kako strašno nesrečna sem; še tisto mrvico naslade, ki me zdaj pa zdaj doleti, moram plačati s tem pasjim životom, po vrhu pa sem zapravila še večno zveličanje.»

Ko se je v svoji trzavici dodobra natogotila in nabrcala kakor tele, ki si ga zaklal, je iznenada zapazila za seboj v beneškem ogledalu rdečkasti obraz malega duhovnika, ki se je bil med tem spretno potajil.

«Ah!» je vzkliknila, «ti si najpopolnejši menih, najlepši menišek, moj mičkani menišek, moj mični migeljček, takšen še svoj živi dan ni menižil po tem presvetem in presnetem mestu Kostnici... Ampak pojdi sem, moj presrčni vitez, moj dragi sinko, moj trebušček, moj vrtec rajske radosti, daj, da ti izpijem oči, te pohrustam, te ubijem iz ljubezni! O ti moj ozaljšani bogec, moj pomladni, moj večni bogec! Pridi, ubožec redovniški, kralja te napravim, cesarja, papeža, bolj boš srečen od vseh vkup!... Nuj, tu smeš vse odreti in podreti. Tvoja sem! Pokazala ti bom, takoj boš kardinal, pa če bi morala preleti vso svojo srčno kri, da bi z njo rdeče poskropila tvoj bired!»

In z drhtečo roko, tako blažena je bila, mu je napolnila z grškim vinom zlat kelih, ki ga je bil prinesel tolsti kurski vladika, ter ga pomolila svojemu prijatelju; kleče mu je ponudila kupico, ona, ki so ji knezi sveta poljubljali brezpetnik, in sicer z večjo vnemo nego papežu. On pa jo je molče motril, s tako žejnim in željnim pogledom, da je kar trepetala od slasti in strasti: «Prav imaš, malej, kaj bi govoril... zdaj pa k večerji!»

(Iz francoščine preložil A. Debeljak.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Edmond Rostand: Cyrano de Bergerac. Heroična komedija v petih dejanjih. Poslovenil Oton Župančič. V Ljubljani, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Str. 196.

Francoška drama v verzih, ki jo je sredi devetnajstega veka romantično poživljal Victor Hugo, je dosegla koncem imenovanega stoletja po dobri in slabi strani svoj višek v oblikovno blestečih in duhovitih igrah Edmonda Rostanda (1868. do 1918.), katerih svetovnim uspehom je poleg jezikovnih krasot in gledališke spretnosti v ne majhni meri kumovala zlasti prenasitenost pretiranega naturalističnega črnogledja. Francoz ljubi vnanjo našopirjenost, sijaj, duhovito besedno igračkanje in namigavanje, ima skratka «le goût du panache», ki z njim (perjanka!) še ob smrtni uri ironično krasnoslovi duhovito burkasti Cyrano. Rostand je znal v dramo v verzih, ki je na sploh že od romantikov sem nekaj kompromis med čisto poezijo in melodramom, odtehtati obojega prav (Les Romanesques, La Princesse Lointaine), pa pisati blesteče verze (Le Chantecler, La Samaritaine), satirično-drzno zajemati iz zgodovine in jo v krajevni in časovni barvi dosti točno projecirati, pa tudi prenašati (L'Aiglon, Cyrano), nizati odrske efekte in poživljati dialoge s sijajnimi domislicami in besednimi lepotili.

Cyrano de Bergerac, junak naše heroične komedije, je zgodovinska literarna osebnost. Bil je eden najbolj fantastičnih, lokavih, brezobzirnih in temperamentnih pisateljev sedemnajstega veka (1619. do 1655.) in je z drugimi prevratnimi pisarji tiste dobe pripravljaval prihod in zmago komedijografu Molièreu. Napisal je šibko tragedijo La mort d'Agrippine in dokaj posrečeno in zabeljeno burko Le pédant joué, iz katere si je Molière prisvojil cel prizor (prim. prevod str. 191., 192.). Najbolj pa je zaslovel v svojem času po dveh razposajenih in zelo navdušeno pisanih fantastičnih potopisih, Voyage à la Lune (glej prevod str. 79. in 120. do 126.) in Histoire comique des états et empires du Soleil.

Rostandov Cyrano (1897) je iz skromnih historičnih podatkov v genijalen, zgoščen tip poveljčan zastopnik francoske duhovitosti, neustrašenosti, nesebičnosti, dovtipnosti, plemenitosti, bistroglednosti, čuvstvenosti itd. Njegov značaj je v komediji izdelan do vseh potankosti in vse osebe, ki nastopajo v igri, so ponajveč le kašipot v njegovo notranjost in žarki v razumevanje njegovega bistva, ki je presežnik in konglomerat galskega narodnega bistva. Cyrano je «poet, sabljač, glásbenik, učenjak», ki neusmiljeno povsod vtika iznajdljivi nos in na vse strani sika z zbadljivim, dovtipnim jezikom,

«na svetohlince, kimavce zabavlja,
na usteže, šušmarje — na ves svet!» (178.)

Poet, ki je ponosen na stan in poslanstvo, nepodkupljiv, samosvoj.

«Mar naj se po zaščitniku ozrem,
in kot bršljan, ki se ob deblu dvije
in se mu laska ter mu skorjo liže,
z zvižajo, ne z močjo, se kvišku vzpnem?» (78.)

Sam gre svojo pot, brez pomoči petičnikov in precioz, ki so tistikrat dosti odločevale v slovstvu, vselej pripravljen «za, da' in, ne' sukati meč in stih».

Pa tudi za slavo med bohemi se ne poteguje:

«Ne, hvala! Naj založnika plačujem,
da bo izdal mi verze? Hvala lepa!
Naj po bezniških zborih papežujem,
naj vinski brat o moji slavi sklepa?» (78.)

Življenje ga je naučilo

«zaničevati slavo in fortune
in misliti, kako bi vzplul na luno!»

Kljub temu, da nekateri Francozi (glej: Lalou, *Littérature française contemporaine*, 1922) vidijo v Rostandovem *Cyranu* samo avtorjevega dvojnika in v njegovi drami le življenske slike pisatelja druge vrste (*tragédie du raté*), ki stremi po geniju, je poet de Bergerac po izvestni strani zdrav primer vztrajnega, uvidevnega in samozavestnega duhovnega delavca, ki pogumno raste sam iz sebe:

«Veseli cvetja se, plodov, še trav —
če si na svojem vrtu jih nabral...
in če se tudi nisi vzpel kot hrast,
dokoder je — sam si pognal se v rast!»

Odločno bi zanimal, da je Rostand — morda podzvedno — v svojem junaku iskal tolažbe za lastno nemoč ali v komično žaloigro uklenil neizpolnjene nade lastnega hotenja. Je sicer v *Cyranu* sploh in v njegovih besedah dosti kretnje in poze, pa izzvene mestoma jako spodbudno in značajno.

«Jaz hranim v notranjosti svoj nakit.
Kot gizdalini nisem nafruljen,
čimbolj preprost, tembolj sem negovan.» (33.)

Da bi imeli mi več takih *Cyranov*!

Telesno je de Bergerac spaka. Ogromen nos mu pači obraz, zato v ljubezni nikjer in tudi pri preciozni lepotici Roksani v lastni podobi nima sreče. Pa je vseeno

«ponosen na to pritiklino,
zakaj dolg nos nam kaže blag značaj,
pogum, duha in vsakršno vrlino...»

Toda *Cyranova* duhovitost in čuvstvenost, podčrtana s telesno lepoto mladega kadeta Kristijana, ki priznalno izpove o sebi:

«Jaz za pomenek nisem duhovit...
Današnji jezik mi je prezavil,
vsak nov izraz takoj me razoroži...»

hitro zavojuje Roksano in tvori nekaj preciozni zgled idealne moške popolnosti. Ob tej komični vnanji izpopolnitvi ljubezensko nesebičnega *Cyran*a se dejanje komedije razgibava in razplete v pseudoheroično smrt junaka de Bergeraca, ki si še v poslednjih trenutkih dovtipno sestavi lastni grobni epitaf:

«Filozof, naravoslovec,
glasbenik, rimač, sabljač,
zrakoplovec,
norčav, šegav zabavljač,
ljubimec — a ne zase lovec —
Tukaj počiva Hercule Savinien
de Cyrano de Bergerac,
ki ga prekosil ni noben
in vendar zadnji siromak.»

O blestečem Župančičevem prevodu bi bilo treba napisati daljšo študijo. Slovenitve jezikovno tako prešerno kultivirane in s tolikoimi dovtipi, besednimi igrami in izraznimi potankostmi poživljene in povišane umetnine pri nas pač nihče drugi ni zmožen. Slovenski Cyrano na premnogih mestih skoro ni prevod, ampak poetovo genialno preludiranje na dana miselna temata, soustvarjanje v oblikah in izrazih, sodoživljanje v čustvih in duhovnih razgibih. Župančič — Cyranoov brat v besedi, duhovitosti, dovtipnosti in čustvenosti — nam je dal prevod, ki ni suženj in se ne plazi boječe za ponosnim gospodarjem, ampak hodi z njim vstric s samozavestnim korakom ravnopravnega soseda. Možno, ki gleda tujo mojstrovino z bdečimi očmi lastne tvoriteljnosti, poet, ki v svestno bodno pa ne ohlapno domačo obleko ogrinja duhovnega otroka tujca-sopoeta. Odtod v prevodu mnogo krepkih mest, kjer se Župančič malo oddalji od originala, kjer le ob najglobljem uživanju prve umetnine ustvarja oblikovno za nas potencirano drugo umetnino, kjer se njegova tvorna slovenščina razmahne v smel polet, zdaj vzporedno s tujim jezikom gredeč, zdaj spet izvirnik besedno nadkriljujoč, a le malokdaj pod razvojno linijo originala se potaplja. Razporediti bi mogel s francoskim tekstom mnogo odstavkov, ki bi veličali Župančičevo duhovito tvornost, opozarjam pa le na važnejša in vidnejša mesta, tako na Cyranoovo samozavestno kramljanje o lastnem nosu (str. 31. do 33.), na njegovo dvobojno balado (str. 36.), na Ragueneaujev verzificiran kuhinjski recept (str. 60.), na pesem gaskonskih kadetov (str. 74.), na že omenjeno Cyranoovo premišljevanje o podkupni umetnosti (str. 78.), na Bergeracovo trubašdurjenje pod Roksaninim oknom (str. 110.), na vžigajočo domorodno poslanico (str. 138.) in končno na sklepni Cyranoov monolog. Virtuoznije, tvornejše in omamnejše pri nas še nihče ni umel nizati besed, izbirati rim in sodoživljati umetnin. Da bi v tem sijajnem prevodu že kmalu Cyrana videli na slovenskem odru!

Dr. Pavel Karlin.

Melik Anton: Jugoslavija. Zemljepisni pregled. II. del, 1. in 2. snopič. (Pota in cilji. Zbirka poljudnoznanstvenih spisov, 11. do 14. zvezek.) Ljubljana 1923. (Tiskovna zadruga), 523 + IV strani z 1 kartico. 8°.

Po daljšem premoru od l. 1921. je izšel lani v dveh posameznih snopičih tudi II. del Melikove Jugoslavije. Kakor nam je v I. delu podan splošen pregled reliefa in klime, flore in favne, prebivalstva in gospodarstva vsega jugoslovanskega ozemlja, tudi izven mej naše nacionalne države, tako so v tem delu nanizani podrobnejši opisi in podatki posameznih zgodovinskih pokrajin. V prvem snopiču so opisane: Slovenija, Istra, Hrvatska-Slavonija, Dalmacija in Bosna-Hercegovina, v drugem pa Črna gora, Vojvodina, Severna in Južna Srbija in Južna Makedonija. Reči moram, da sem se nameril tam v Srbiji na interesente, ki so težko čakali, da bo delo gotovo, tolika je bila potreba po njem. Vsled tega je tudi prof. Melik storil prav, ko se je odločil, kakor poudarja sam v P. S., «napisati v kratkem času nekaj provizornega». Sledeče pozitivnokritične opazke naj veljajo njegovemu nadaljnjemu obdelavanju zbrane gradiva.

Splošen pregled reliefa v prvem delu naj bo bolj abstrakten. Vanj spadajo genetsko-analitične oznake regiografskih (landeskundlich) oblasti večjega obsega, a brez mnovega naštevanja gorskih vencev. Na ta način bo dosežen metodičen prehod od maloštevilnih gorstev do labirinta njihovih gorskih vencev, a, kar je glavno, bralec dobi jasen pogled na makroplastične poteze in črte posameznih gorstev, dočim se sam pisatelj izogne nevarnosti, da bi se moral v specijalnem delu le preveč ponavljati. Na podlagi predhodnega širšega, regionalnega pre- gleda se je potem tudi mnogo laže poglobiti v vprašanja bolj lokalne geografije. Zaradi primera pogledimo, kako bi v tem zmislu razdelili Slovensko zemljo, ki nam je najbližja. Seveda se nam pri tem ni mogoče spuščati globlje v stvar. Hočemo samo ugotoviti velike regiografske oblasti in jim dati primerna imena.

Geografi naše «liberalne» dobe so velike, enolike pokrajinske enote prav radi in preko vseh geomorfoloških principov trgali na manjše dele in jih imeno- vali kratkomalo po sedežih posameznih sodnih okrajev. Izgubljali so se v za- marajoče polihistorijsko naštevanje in pripovedovanje, a pravega, geografskega duha je v njihovih opisih Slovenske zemlje prav malo. Čemu je treba Julijske nizke Alpe ali Predalpe nove nemške literature deliti na Cerkljansko, Loško hribovje itd., ko je vendar ves kompleks hribov med Tolminom, Logatcem in Kranjem ne samo po svoji zgradnji in izobliki, temveč tudi z antropogeograf- skega stališča nerazdružna enota. Skupnega imena zanjo nima ljudstvo nobe- nega. Pač pa je z zgodovinskega stališča za ves ta kraj izredno značilna po- gostost krajevnega imena Rovte («das jüngst gerodete Land») pa mislim, da bi se ji ta zvočni pojem najbolje prilegal tudi kot skupno ime. — Druga v vsakem oziru enotna pokrajina je dolgi snop vzporednih gorskih vencev, ki se s terciar- nimi podolgi in kotlinami razprostira izpod Julijskih (kamniških) in Karavanških visokih Alp po širokem prostoru od Temenice in spodnje Krke do Dravinje in Pohorja. Nemški geologi jo imenujejo «Savesystem», a geografi «Savezüge». Mi pa najdemo zanjo v Bleiweisovih Novicah lepo ime «Zasavje», ki ga je treba vsekakor dvigniti k novemu življenju v vsej gornji razprostranjenosti.

Zahodno od Temenice tja do morja vlada pokrajina Slovenskega Krasa s svojimi v dinarskem zmislu paralelnimi gorskimi in dolinskimi stopnjevami, ki se izmenjavajo med seboj. V dolinskih stopnjevinah onstran Primorskega visokega Krasa leži vododržni fliš, dočim razarjajo notranji Kras trije nizi vodo- plavnih kraških polj in dolinska razpoka gornje Krke. Ker se v razlikovanju malih regiografskih enot teh krajev navadno najhuje greši, hočemo razbor njihove plastike razpresti še dalje. Flišne pokrajine Pivko, Vipavo in goriško- beneška Brda ločita od Tržaškega zaliva in Brkinskih Brd Tržaški Kras (zgornji in spodnji) in Pivško-senožeške Ravne z Vremščico. Med nizom notranjskih polj na zahodu, a srednjekranjskimi polji in turjaškimi Slémeni na vzhodu se dviga Srednjekranjski visoki Kras, ki se vleče od Ižanskih gorskih plas (Vinji vrh—Krim—Mokrec) preko Vidovskih Rovt, Blok in dvojne vrste kočevskih gorskih plas (Velika gora, Fridrihtajnski gozd itd.) do gornje Kolpe (prim. «Mittel- krain», Valvazor, II, 209, in Hoff, II, 13). Suha Krajina med Ribnico in Temenico pa sestoji iz treh gorskih stopnjev, in sicer iz ozke Male gore, prave Suhe Krajine z Rogom, spodnješkočevskim Krasom in Poljansko goro in pa Dobrniške Krajine z Rogom, spodnješkočevskim Krasom in Poljansko goro in pa iz Dobr- niške planote onkraj Krke.

Če ima že otrok redno priimek po svojih roditeljih, zakaj ne bi po reki Dravi imenovali tudi ravnega polja, ki se vleče ob njej od pohorskega vzhodja proti vzhodu preko Ptuja in je s svojim površjem le rezultat akumulativnih in erozivnih njenih sil. K Murskemu polju pa ne smemo šteti samo levega štajer-

skega brega, temveč tudi široko prekmursko ravan, ki se po njej pretaka z Muro vzporedna rečica Ledava (ne Lendava); saj sta si obe strani v premnogh ozirih bližji kakor pa sosednjim goricam. Prav tako bi se moral geograf, ki bi hotel opisati Prekmurske gorice ločeno od Slovenskih gor, v glavnem le ponavljati; obema skupinama bi bilo najprikladnejše skupno ime Panonske gorice.

(Konec prihodnjič.) — *Jože Rus.*

Prosper Mérimée: Verne duše v vicah. Prevel Mirko Pretnar. Splošna knjižnica št. 17. Ljubljana 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.

S pričujočo novelo smo se polastili Slovenci četrte mojstrovine znamenitega francoskega mojstra točne besede in razboritega dejanja, snovne zgoščenosti in varljivo hladnega opazovanja, Prosperja Mériméeja. Anton Debeljak je poslovenil korziško povestico Matteo Falcone («Slovenec» 1920), Vladimir Levstik najznamenitejšo avtorjevo novelo Karmen (Narodna knjižnica, 1921, sn. 32/33), anonimni —š— pa zajemljivo povest korziške osvete Kolomba (založilo uredništvo «Slovenca» 1922.). Karmen in Kolombo uvajata kratka življenjepisa in informativna pregleda pisateljevega literarnega delovanja.

Noveli «Verne duše v vicah» je izbral avtor zanimivo zgodovinsko in krajevno ozadje: starodavno Španijo, prirodno in kulturno cvetočo, pa s krvjo prepojeno, bojevitvo Flandrijo. Ponosno Seville s starimi, pobožnjaškimi in samo še od preteklih junačenj svojo plemiško oholost črpajočimi rodbinami in skrivnostnimi, tudi za posvetne blage vnetimi samostani, pa učeno, vseučiliško Salamanko, katere srednjeveške zidove pretresajo ponočni pohodi in potepi vročekrvnih študentov in ki nad njo v strasti in ljubavnem zanosu plavajo po budne melodije španskih serenad. Potem pa Bruselj, puste planjave, bojna polja, pustolovska vojačenja, kri...

Nato kesanje in pozabljenje. Spokorno delo na prostranem samostanskem vrtu...

Vsa zgodba je sveže pisan in z omenjenim ozadjem sočno prepleten življenje: pis povestno znanega veterinjaka in nenasitnega ljubezenskega uživača, dona Juana de Maraňa, ki je na moč razuzdano živel, ob koncu svojih dni pa se je zgledno spokoril in si pohlevno izbral nagrobni napis «Tu počiva najslabši človek, kar jih je kdaj živel».

Primerjajoč slovenski prevod z originalom, morem ugotoviti, da je Mirko Pretnar dal noveli dostojno slovensko lice. Zgoščen Mériméejev slog je večinoma zelo spretno razkrojil v naš jezik. Tu in tam pa se mi je zdelo, da je nekatere odstavke prehitro slovenil.

Pavel Karlin.

Anton Seliškar — Maribor: Oproščenje. Maribor. 1923. Samozaložba.

Na prvi pogled ostavlja ta drobna zbirka neugoden vtis. Doživetja so razvlečena in obleđela v stihovni kalup, ki vendar še zdaleka ni oblika, za katero se v pravi umetnini skriva svetotajstvo duha. Za primer vzamem «Majdo», stran 9., ki ji že v prvem verzku kumuje Kette («Ti ljubezni moje bila si izvor»), koj v naslednjih pa vidiš malo «popravljenega» Župančiča (Serenada. «Ti deklica v grobu že spiš, nad menoj vsako noč bediš...»).

Toda, četudi je ta primer neverjetno močne reminiscence v knjigi le osamljen, vendar bi še na drugih vzgledih lahko pokazal, da je avtor «Oproščenja» samega sebe le preveč prosto izražal in zagrešil banalnosti, kakor: «to so junaška srca — venec fig», prozaičnost «boj krvavi, že za njimi, ni ubil njih sile, žilice jim je presekala, pa ostale so še glavne žile...» ali pa — «bodi vesel na pogrebu in svatbi, to je vse, kar imaš!», «...meso bi rada dala mojemu skeletu».

Tudi v idejnem oziru osupljajo nagli skoki iz včasih povsem močnega liričnega nastroja v plitek in plehek alarm: «Slovenske mladenke, na dan! Kar je narodnega, naj ostane!» Ta alarm se v srbohrvaščini glasi tudi tako: «Samo napred, Evropa naj znade, Slovan neče, da propadne...»

A vendar bi zbirke ne mogel odkloniti s kratko sodbo «izraz šibkega duha», ki se še ni priboril do prve skrivnosti oblikovanja, kajti v tej knjižici je tudi nekaj močnejših kitic, iz katerih vendarle odmeva nekaj pesniške sile, le škoda, da preobilica nezrelih verzov občutno zatemni žarkost takih redkih posrečenih stihov.

Miran Jarc.

KRONIKA

«Usoda lepe knjige.» Baš pred konec letošnjega pusta se je v ljubljanskem dnevnem časopisju pojavila notica, ki bi jo človek smatral za zelo nerodno in do vrha neokusno pustno šalo, če bi v naših razmerah ne bil pripravljen na marsikatero kulturno — presenečenje. Ta notica, včasih zaradi večje in učinkovitejša, dasi ne nameravane ironije, priobčena celo pod rubriko «Prosveta», se je glasila tako:

«Usoda lepe knjige.» Založništvo Doklerjevega Grško-slovenskega slovarja obvešča naše uredništvo, da ima v svojem skladišču večjo množino slovarja, zloženega v pole. Ker zavzema to obširno delo ogromen prostor, ki se nujno rabi za druge knjige, mora založništvo del slovarja prodati za ovojni papir. Nepopisna bi bila škoda, ako zadene knjigo, v kateri je toliko duševnega truda, ta žalostna usoda, zato je založništvo sklenilo ponuditi tisk po izredno nizki ceni javnim in zasebnim knjižnicam, dijakom in izobražencem sploh. Vsak nevezan izvod v zloženih polah odda založništvo po 24 Din, za šolnike in dijake 16 Din. Tega denarja je slovar vreden, tudi če se ima prodati za ovojni papir. Slovar je treba naročiti takoj pri Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani. Pri poštnih pošiljkih zaračuna označena knjigarna tudi poštino in ovoj.»

Človek si mane oči in ne veruje sebi samemu, ko čita to notico, v kateri se v tako čudno harmonijo skladata elegija nad usodo lepe knjige in profitarški žvenk. Kdo je pisec te notice? Kdo je sploh kriv, da se javno in pred vsem svetom vrši procedura, ki je škandal in sramota v prvi vrsti za ljudi, ki so pri njej neposredno zaposleni in zainteresirani, posredno pa za vse slovenstvo? Ali se ta likvidacija ni mogla izvršiti na spodobnejši in dostojnejši način? Na vsa ta prašanja čakamo jasnega in odkritega pojasnila, da bomo vedeli, kdo nas na tak način pred svetom sramoti.

Stilizacija notice je sama po sebi nejasna, ker ni imenovan založnik. Doklerjev slovar je založilo ravnateljstvo knezoškofijskih zavodov v Št. Vidu — kar v notici ni povedano — in kdor to ve, se z začudenjem vprašuje, ali v velikanskem kompleksu zavodov res ni kotička, kjer bi slovar lahko čakal ugodnejših časov. In za katere nove knjige je ravnateljstvo nujno potrebovalo ta «ogromni» prostor, ki ga ubogi slovar zavzema? Mogoče pa je slovar med tem časom prešel v založništvo Jugoslovanske knjigarne? Kdo ve — jasno in očitno je na vsak način le to, da je Jugoslovanska knjigarna, kakor se pravi, sprejela nase ljubezno posredovanje pri tej kulturni «razprodaji», da po tem takem ona nujno potrebuje «ogromni» prostor, ki ga ubogi slovar zavzema v njenih magacinih. In potem gre stvar lahko in dulci iubilo naprej. Makulira se Dokler, da se bo dobil prostor za «Jamo nad Dobrušo», «Domača zdravila», «Hitrega računarja»

itd. Za grško-slovenski slovar ni prostora, prostora pa je za cente buda-lastih nemških osladnosti à la Courths-Mahler e tutti quanti, ki jih med Nemci samimi noben človek, ki reflektira na količjak naslova literarnega izobraženca, niti v roke ne vzame. Seveda: Dokler je slovar «ne gre» in nevarnost je, da zaradi grozeče reforme srednjih šol sploh ne bo šel več, vse one druge stvari pa «gredo» kakor sveže žemlje. V tem je vsa ostudnost golega, gladnega profitarskega materijalizma, ki se ravna po edini devizi «Non olet!», ki mu je knjiga samo artikel, ne pa kulturni produkt in faktor, in ki si natakne krinko elegičnega kulturnega jadikovavca kvečjemu takrat, kadar želi iz občinstva izmamiti še zadnje groše. Zoper tako počenjanje bi morali z ogorčenjem protestirati vsi Slovenci, ki se zavedajo, da je knjiga vendarle v nekaki zvezi s kulturo, da je eminenten faktor v našem kulturnem življenju in da se baš v sedanjih časih z uspehom na tem polju trudimo. Tak človek pa kulturo naravnost — makulira! Prihodnjič bo šel in bo makuliral Pleteršnika, da se bo dobil prostor in dobila sredstva za novo izdajo, makuliral pole doslej natisnjenega Wiestha-lerja, da se bo dobil prostor in dobila sredstva za tisk nadaljnjih pol — čemu pa Slovencem treba besednjakov?

Vsa afera pa ima še nenavadno mučno osebno noto, na katero aranžerji očitvidno niti pomislili niso: vse skupaj je sramotna netaktnost, ki so jo zagrešili nad avtorjem dela. Svoje dni so se knjige sežigale — tudi v Ljubljani se je to parkrat zgodilo! — da bi se spravile s sveta. Vsi ti akti so se vršili iz načelnih momentov, ki jim lahko priznavamo neko idealnost. Ljubljana dvajsetega stoletja je svojo staro prednico v tej reči daleč prekosila, ona spravlja živo knjigo s sveta, ker ni od nje pričakovati dobička! Jugoslovanska knjigarna pa si je pri celi tej stvari povrh še stekla žalostno slavo, da iz gole dobička-željnosti avtorja tako rekoč ob živem telesu razsekuje in razprodaja! Sicer hvali zaslužnost njegovega dela, ki celo kot ovojni papir ni preplačano (kako fino in taktno je to povedano!), toda povrh si zaračuni še «ovoj» (ki ga lahko naredi iz slovarja samega!) — vse samo dokaz, da ljudje, ki imajo pri tej nečedni stvari oprava, ne vedo in ne čutijo, da je kaka knjiga — posebno pa taka! — naravnost meso avtorjevega mesa, kri njegove krvi. In taki ljudje imajo oprava s knjigami!

Vse to kramarsko podjetje se predstavlja svetu pod sentimentalno firmo «Usoda lepe knjige». Ali je to res usoda lepe knjige pri nas? Ne, stokrat ne! Samo eni lepi knjigi se je po naravnost kaznivi nepazljivosti njenih očetov in varihov primerila nesreča, da je zablodila v neprave roke — in zato se ji sedaj tako godi. Da ne doleti enaka usoda tudi kake druge, smo pokazali na te roke in okrcali te prste, ki so se lotili posla, za katerega niso. Bilo bi prežalostno in presramotno za nas, če bi se taki slučajji ponavljali in če bi že ob prvem zoper tak skozi in skozi nekulturni čin ne bilo nobenega protesta. Torej: cavete moniti!

J. A. G.

Popravek. V Župančičevi pesnitvi *Bonaventura* je v 5. štev. letošnjega letnika na strani 259. spodaj pomotoma izostalo po Neradovih besedah: «Nič, gospod» naslednje:

FRIDERIK: Kje sta?

NERAD: Spodaj, pijače sta ukazala.

V prvi številki letošnjega letnika čitaj v *Plašču* na strani 12.

VERONIKA: O, plamen kliče plamen, vroče vem...

namesto: «— vroče, vem...»

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdice * označene so natisnjene v cirklici):

Andrejev L., Črne maske. Poslovenil Jos. Vidmar. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1924. 82 str. Cena: broš. 12 Din, vez. 17 Din. (Splošna knjižnica, 26. zv.)

Bruno, Le tour de la France. Uvod i bilješke priredio J. Nagy. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 125 + 21 str. Cena 18 Din. (Francuska biblioteka, 7.)

Dopisovanje, francusko, trgovačko, za srednje škole. Priredio Milivoj Stojić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 130 str. Cena 35 Din.

Finžgar F. S., O lepi knjigi. Ljubljana. Zadruga knjigarna. 1924. 15 str. (Ljudska visoka škola, IV. zv.)

La Fontaine, Basne. Uvod i bilješke priredio J. Nagy. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. Str. 68 + 28. Cena 18 Din. (Francuska biblioteka, 2.)

Golar Florijan, Kmečke povesti. Druga pomnožena izdaja. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 196 str. Cena vez. 28 Din.

Izbor iz povijesti Herodotove. Preveo A. Musić. Drugo pregledano izdanje. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 128 str. Cena 40 Din.

*Knježević M. V., Aleksa Šantić, pesnik. Subotica. Stamparija Etelke Rajčić. 1924. 24 str.

Kostić Voj. Dj., Šta treba kao vojnik da znam? IV. popravljeno i dopunjeno izdanje. Celje. Goričar i Leskovšek. 1924. 263 str. Cena broš. 24 Din, vez. 30 Din.

*Milojević Miloje, Smetana. Život i delo. Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 128 str.

Molière, Les Précieuses ridicules. Comédie en un acte. Uvod i bilješke priredio Slavko Ježić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 58 + 18 str. Cena 18 Din. (Francuska biblioteka, 5.)

Ozvald Karel, O potrebi nove socijalistične orijentacije. Ljubljana. Zadruga knjigarna. 1924. 13 str. (Ljudska visoka škola, I. zv.)

Pavlič Rado, Ljubaznost in sovražstvo. Slike iz svetovne vojne. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 496 str. Cena vez. 92 Din.

Pesmi, belekranjske, otroške. Nabral Božo Račić. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 52 str.

Prosper Mérimée, Colomba. Uvod i bilješke priredio J. Nagy. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 108 + 18 str. Cena 20 Din. (Francuska biblioteka, 4.)

Sodnik Alma, Smernice za vzgojo deklet. Ljubljana. Zadruga knjigarna. 1924. 20 str. (Ljudska visoka škola, III. zv.)

Steg, der eiserne. Jahrbuch 1924. Frankfurt a. M. Frankfurter Societäts-Druckerei. 1924. 300 str. Cena 3 M.

Stelè Francè, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Ljubljana. Nova založba. 1924. 176 + 64 str. slik. Cena 60 Din.

Šorli Ivo, Zadnji val. Roman. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 213 str. Cena broš. 42 Din, vez. 48 Din.

Štebi Alojzija, Zaščita zanemarijene dece in mladine. Ljubljana. Zadruga knjigarna. 1924. 20 str. (Ljudska visoka škola, II. zv.)

Upüta, kratka, u političku aritmetiku sa pomoćnim tablicama. Napisao i stavio Stjepan Mohorovičić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. XVI + 86 + 50 str.

*Vasiljević Žarko, Šaputanja. Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 78 str. Cena 20 Din.

Zemljepis, gospodarsko-trgovački, za trgovačke škole. Ze Zehden-Stoiseru priredio Evgenije Dabac. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 144 str. Cena 32 Din.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Zeyer-Bradač: Tri legende o razpela.

Vez. 20 Din, po pošti 1.25 Din več.

Sorli: Zadnji val. Roman.

Broš. 42 Din, vez. 48 Din, pošt. 1.50 Din.

Nejedly: Smetana.

Broš. 30 Din, po pošti 1 Din več.

Sienkiewicz: Potop. 1. in 2. sn.

Broš. s poštnino 25 Din.

Linhart A.: Županova Mica in Veseli dan. Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Fogazzaro-Budal: Svetnik.

Roman. Broš. 64 Din, vez. 72 Din.

Novačan: Samosilnik. Povesti.

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1.50 Din več.

Fraňa Maslija-Podlimbarskega:

Zbrani spiski. I. zvezek.

Urèdil dr. J. Šlabinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Hurban Vajanski: Leteče senice.

Povest. (Prevedna knjižica.) V. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1.50 Din več.

Veber: Znanost in vera.

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez. 65 Din, po pošti 1.50 Din več.

Čermelj: Materija in energija.

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez. 60 Din, po pošti 1.50 Din več.

Sienkiewicz: Z ognjem in mečem.

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 3.50 Din več.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolj urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

ŽITNI ZAVOD

družba z o. z. v Ljubljani

Nakup in prodaja vseh vrst žita
ter mlevskih izdelkov, veleprodaja
mlete nemške in romunske soli

Telefon števil. 243

Zahtevajte naše ponudbe!

Podružnica: Sombor Interurb. telefon št. 175

TRGOVSKA BANKA D. D.

Dunajska cesta LJUBLJANA Dunajska cesta

v lastni novi palači

Kapital 15.000.000 Din — Rezerve preko 2.500.000 Din

PODRUŽNICE: Maribor - Novo mesto - Rakek - Slovenjgradec
Konjice - Slovenska Bistrica

EKSPOZITURA: Meža-Dravograd

SPREJEMA DENARNE VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun in jih obrestuje najugodnejše - KUPUJE IN PRODAJA vrednostne papirje, valute, devize, čeke itd. - ESKONTIRA IN VNOVČUJE menice, devize, kupone - DAJE PREDUJME na vrednostne papirje in blago - POSREDUJE pri borskih naročilih vestno in kulantno - IZDAJA uverenja ter akreditive in izvršuje izplačila na vsa tu- in inozemska tržišča - FINANSIRA industrijalna, trgovska in obrtna podjetja

TELEFONI: 139, 146 in 458 — NASLOV ZA BRZOJAVKE: Trgovska